

IRĒNA SAPROVSKA

SAULES GADSKĀRTA LATVISKAJĀ DZĪVESZIŅĀ

Nodibinājums
Māras loks

2013

UDK 398

Sa 650

Irēna Saprovska

SAULES GADSKĀRTA LATVISKAJĀ DZĪVESZIŅĀ

Mākslinieciskais noformējums Agnija Saprovska

Redaktore Gunta Ošeniece

Korektore Laura Riekstiņa

Maketētājs Egils Neihofers

Grāmata izdota apgādā "Mantojums"

ISBN-978-9984-49-899-7

© Izdevējs NODIBINĀJUMS MĀRAS LOKS

© Autors Irēna Saprovska

© Mākslinieciskais noformējums Agnija Saprovska

SATURS

IEVADS	5
KALENDĀRS - KULTŪRAS NOSPIEDUMS TAUTĀ	7
SAULES GADSKĀRTA	9
SAULES KALENDĀRA SAKRĀLAIS KODOLS	15
RITS UN RITUĀLS	19
GADSKĀRTU SVINAMIE LAIKI	21
ZIEMAS SAULSTĀVJI JEB ZIEMASSVĒTKU MĪKALE	23
METEŅDIENAS MĪKALE	29
Laima	33
PAVASARA SAULGRIEŽU JEB LIELĀS DIENAS MĪKALE	35
ŪSIŅDIENAS MĪKALE	39
VASARAS SAULSTĀVJU JEB JĀŅA DIENAS MĪKALE	43
JUMJA DIENAS MĪKALE	49
Lielā Māra	53
RUDENS SAULGRIEŽU JEB APJUMĪBU MĪKALE	55
MĀRTEŅDIENAS MĪKALE	59
Pielikums	
MĒNESS RITS SENČU SADZĪVĒ	63
VĒRES	76

Katra kultūra valkā pašas darinātas zelta krelles, kas uzvertas vienā izglītības diegā, tās ir reliģija, mīti, valoda, ieražas, tikumi, tiesības, dzeja, māksla un iedzīve. Šo zīļu virkni nedrīkst saraut, jo nevienu zīlīti nedrīkst izkrist no šīs rotas, citādi tās dārgais izskats ir beigts.

Brastiņu Ernests

IEVADS

Katras tautas augstākais uzdevums ir nodot nākamām paaudzēm savu kultūras mantojumu – gan materiālo, gan nemateriālo. Šī grāmata vēlas iepazīstināt ar vienu no būtiskākajām latviešu tautas nemateriālā kultūras mantojuma liecībām – Saules gada ritu un ar to saistītajiem svinamajiem laikiem. Kalendārs ir pasaules redzējuma modelis, kas nosaka cilvēka, sabiedrības, dabas un arī lielā Visuma rita savstarpējo mijiedarbību. Tiklīdz tauta atkāpjas no savām tradīcijām, no sava pasaulesuzskata, tā sāk ceļu NEKURIENĒ . . .

Gadskārtas svinības ir veidojušās, vērojot Saules gaitu debesu jumā. Saules ceļš atspoguļojas senajā Saules kalendārā kā noteikts ritms. Latvietis nekad nav jaucis lietu kārtību – nav pielūdzis Sauli kā dievību, bet jau senajās teiksmās izdziedājis pasaules iekārtojumu, kurā katrai dabas un debess parādībai bija zināma tās īpašā loma lielajā ritā. Saulīte tiek daudzīnāta saulgriežos (pavasara, rudens) un saulstāvjos (ziemas, vasaras), kad Dievs, Māra un Laima ir goda viesi. Savukārt ar cilvēka dzīves ritu saistītajās svinībās – Meteņos, Ūsiņos, Jumjos un Mārteņos – daudzina Dievu visās Tā izpausmēs.

Noteicošais katras tautas pastāvēšanā ir bijis un būs kalendārs, jo tas izteic VIETU, LAIKU un TRADĪCIJU katrā konkrētā zemē. Dzīvojot pēc tradīcijām, mēs dzīvojam saskaņā ar savu zemi, dabu un kultūru; tas ir mūsu mitoloģiskais laiks, mūžīgais RITS. Veicot rituālus, mēs savienojamies ar lielo Visuma ritu un atjaunojam pirmatnējo harmoniju.

Saules gads ataino mūžīgo dzīvības uzplaukuma, norieta un atkal atjaunotnes ritu. Saule ir radītāja, devēja, mūsu mīlā māmuliņa, tāpēc dzīvosim pēc Saules, nevis Mēness rita. Lineāra laika izpratne vieš pasaulē nolemtības sajūtu. Bet mītiskajam laikam nav sākuma un nav arī gala, tas ir mūžīgs. Tikai atgriešanās pie savām senču tradīcijām ļaus saskatīt augstākus ideālus un atgūt prieku, dzīvojot Šai Saulē.

Mēs negribam sava mūža gadus un dienas skaitīt pēc svešiem laika mēriem.
Mēs negribam dzīvot ne pēc Maskavas, ne Berlīnes laika. Mēs gribam būt
ārpus Mozaus un Kristus ērām, lai skaitītu savu pagājību no tā laika, kad
iesācies mūsu tautas mūžs. Latviskam laikam jābūt latviešu zemē, latviskai
laika skaitīšanai.

Brastīnu Ernests

KALENDĀRS - KULTŪRAS
NOSPIEDUMS TAUTĀ

Mūsu kultūras mantojums vislabāk saglabājies Dainās, kas vispilnīgāk izsaka tautas tradīciju. Senās zināšanas ir atrodamas arī pasakās, teiksmās, rotaļās, ticējumos un rituālos. Tās atspoguļojas tautas dzīvesziņā un Saules gada ritā jeb Saules kalendārā.

UNESCO konvencijā par nemateriālā kultūras mantojuma (NKM) saglabāšanu teikts: "(.) *Globalizācijas un sociālo pārmaiņu procesi (9. .) rada nopietnus draudus nemateriālajam kultūras mantojumam, veicinot tā degradāciju, izzušanu vai iznīcināšanu*". Latvijā likums stājies spēkā 16.12.2004.

Mēģināsim saprast, kas būtu jādara, lai tautas garīgās vērtības neizzustu. Ir jāizvēlas viens no diviem ceļiem:

- *turpināt iesākto gaitu, neko nemainot*, – darīt tā, kā līdz šim, – pieslieties Rietumu civilizācijai, kas ilgstošā laika periodā vardarbīgi un mākslīgi sakausējusi tautas, ar varu, viltu vai zobenu uzspiežot tām svešu pasaulsuzskatu un dzīvesveidu, kas tiecas uz standartizāciju un globalizāciju, pakāpeniski sagraujot un iznīcinot senās kultūras un šo kultūru nesējas tautas;
- *vai arī iet dzīvības ceļu – ceļu*, kas ir saudzīgs pret tautām un to kultūrām ar tūkstošiem gadu krātām un dzīvē pārbaudītām vērtībām. Kultūra ir veids un līdzeklis, kā pasaulei atgriezties pie harmonijas jeb dievišķā līdzsvara, kas ir katras tautas un visas cilvēces augstākais mērķis, Šaisaulē dzīvojot. Kultūra ir atmiņa par savas zemes tradīcijām, kas kalpo kā pakāpiens nākamībai.

Visas zināšanas esam mantojuši no senčiem. Atteikties no tām būtu tas pats, kas atteikties no gaismas un dzīvot tumsā. Mēs esam novirzīti no cikliskās laika izpratnes – Saules gada rita (9 dienu ritms) un pievērsti Mēness kalendāram (7 dienu ritms). Taču no aizlaikiem ir zināms, ka Mēness kalendāru cilvēki ievēroja lauksaimniecībā, lopkopībā un zintniecībā, bet paši savu dzīvi vadīja saskaņā ar Sauli – dzīvojot saskaņā ar visu apkārtējo pasauli. Šo domu apstiprina arī tautas dziesma:

*Caur segliem Saule lēca, caur iemauktu Mēnestiņš,
Pavadiņas galiņā Rīta zvaigzne ritināja.*

Saules kalendārs ir lasāms vairākos līmeņos – tas ataino pasaules laišanas mistēriju, lielo Visuma ritu, gadskārtu ritu un cilvēka mūža ritējumu Šaisaulē. Gregora kalendārs, ko lietojam ikdienā, ir saistīts ar Mēness fāzēm un svešu kultūru personālijām, bet tajā neparādās saskaņa ar Visuma ritu un tautas kultūru – tās senajām tradīcijām un arhetipiem jeb teiksmu tēliem.

Ir jānotiek lielām pārmaiņām, pirmkārt, jau ļaužu apziņā, jo senču atstātais dižais mantojums dod mums iespēju atgriezties pie *dievišķā līdzsvara*, un jāsāk ar Saules kalendāru, jo tajā ņemts vērā LAIKS, VIETA un TRADĪCIJA.

SAVI SVINAMIE LAIKI - SAVI ARHETIPI - SAVS PASAULES UZSKATS.

*Tas ir katras tautas dzīvības ceļš - tas ir kultūru ceļš pasaules mērogā.
Tas ir ceļš uz harmoniju ar dabu, Visumu un cilvēci kopumā.*

A detailed black and white line drawing of a circular arrangement of various botanical elements. At the top left, a small bird perches on a branch. The upper half contains several large, detailed leaves and flowers, including a prominent five-petaled flower and a cluster of small berries. The lower half features a large, stylized sunburst or flower-like shape with radiating lines and a central circular element. The entire composition is framed by a circular border of fine lines and small dots.

SAULES
GADSKĀRTA

Latviskajā dzīvesziņā svinamos laikus un dienas noteic mūžīgais gadskārtas ritums ar Sauli kā centru. Gadskārta rodas, zemei ritot ap Sauli. Turklāt Saule netiek reliģiski dievināta, bet tikai dzejiski daudzina kā dievišķīgs iestādījums un gadskārtas noteicēja.

Dainās Saules ritu skaisti apdzied daudzas gadskārto dziesmas un Saules teiksmas, kuru aptuvenais skaits ir 1500. Saules teiksmas ir latviešu tautas dzejojums par debesu gaismas parādībām, kurā norišu un jēdzienu vairums ir izteikts simbolos. Sauli apzīmē ar apaļiem priekšmetiem: ripu, apli ar punktu vidū, plāceni, ābolu, zirni u.c, bet gadskārtas simbols ir ozols.

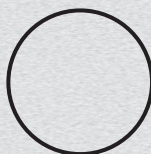
*Vakar sviežu zeltāboli pār sudraba ozoliņu;
Šodien krita skanēdams pa zariņu zariņiem.*

Tautasdziesmās atrodam arī norādes uz trīs parastiem gadiem un vienu garo gadu.

*(..)
Saule, meitu izdevuse, lūdz Pērkoni vedējos.
Pērkoniņš, aiziedams, sasper zelta ozoliņu.
Trīs gadiņus Saule raud, zelta zarus lasīdama.
Visus zarus salasīja, galotnītes vien nevaid.
Ceturtā gadiņā atrod pašu galotnīti,
Atrod pašu galotnīti aiz kalniņa lejiņā.*

To, kā veidojās Saules gadskārta, varam aplūkot uzskatāmā veidā tālāk tekstā.

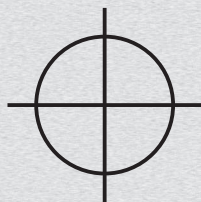
KĀ VEIDOJAS SAULES GADSKĀRTA

360 dienas + 5 dienas (garajā gadā - 6)

Dienas ārpus laika tiek sadalītas uz abiem saulstāvjiem – Ziemassvētkiem un Jāņiem
Garajā gadā liekā diena nāk klāt Ziemassvētku svinamajam laikam

SAULSTĀVJI / SAULGRIEŽI

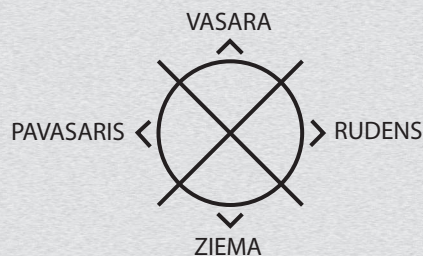

SVINAMIE LAIKI

Saules gadā ir 8 GADSKĀRTAS SVĒTES:

4 svētes, kas turamas par godu Saulītei, - Ziemas un Vasaras saulstāvji, Pavasara un Rudens saulgrieži
(iezīmēts kā statistiskais jeb taisnais krusts)

**4 svētes jeb SVINAMIE LAIKI, kas iezīmē cilvēka un Dieva savstarpējo līdzdarbošanos pasaulē –
Meteni, Ūsiņi, Jumji un Mārteni**
(veido slīpo jeb Dieva Zelta krustu)

SVINAMIE LAIKI ievada GADALAIKUS

Katrs gadalaiks iesākas ar savu svinamo dienu, bet saulgrieži un saulstāvji ir laikmeta vidū

PAVASARI ievada **Metenis** - laikmeta vidū Pavasara saulgrieži jeb Lielā diena

VASARU ievada **Ūsiņš** - laikmeta vidū Vasaras saulstāvji jeb Jāņi

RUDENI ievada **Jumis** - laikmeta vidū Rudens saulgrieži jeb Apjumības

ZIEMU ievada **Mārtenis** - laikmeta vidū Ziemas saulstāvji jeb Ziemassvētki

Katrs GADALAIKS ietver sevī 2 LAIKUS

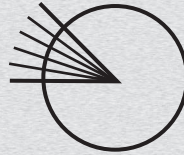
LAIKĀ ir 5 x 9 dienas = 45 dienas, **GADALAIKĀ** = 2 x 45 dienas = 90 dienas

Ziemas laiks – starp Ziemas saulstāvjiem un Meteniem

Sērsnu laiks – starp Meteniem un Pavasara saulgriežiem

Pavasara laiks – starp Pavasara saulgriežiem un Ūsiņiem
Sējas laiks jeb ziedu laiks – starp Ūsiņiem un Vasaras saulstāvjiem
Siena laiks – starp Vasaras saulstāvjiem un Jumjiem
Rudens laiks jeb miežu un dziru laiks – starp Jumjiem un Rudens saulgriežiem
Veļu laiks jeb Dievainis – starp Rudens saulgriežiem un Mārteņiem
Ledus laiks – starp Mārteņiem un Ziemas saulstāvjiem

KATRS LAIKS iedalās SAVAITĒS

Savaitē ir 9 dienas, un vienā 45 dienu garā laikā ieiet 5 savaites

Dainās saglabājušies visi savaites dienu nosaukumi:

pirmdiena, otrdiena, trešdiena, ceturtdiena, piektdiena, sestā diena, septītā diena, pussvēte un svēte jeb svēta diena,
 saukta arī *tīrā* jeb *baltā diena*

Savaites vidū ir ceturtdienas vakars, svinēts par godu Mārai un saukts *piektvakars*

(svētvakars un arī saimes pirtī iešanas vakars)

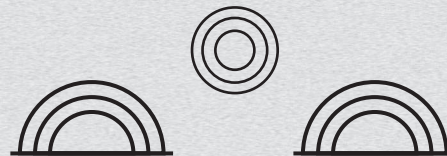
PUSDIENAS CĒLIENS

DIENA no saules lēkta līdz rietam iedalās CĒLIENOS –

RĪTA, PUSDIENAS un VAKARA cēliens

Vasarā nāk klāt vēl ceturtais cēliens – PUSDIENAS LAIKS jeb DIENDUSA

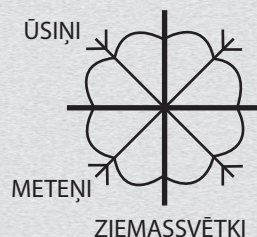
CĒLIENS sastāv no 3 BRĪŽIEM. No saules lēkta līdz rietam ir 3 x 3 brīži = 9 brīži

Katras dienas nogalē, Saulei rietot, svinams brīdis - SAULCELĪTE

Zināšanai: stunda – **BRĪDIS**; minūte – **ŠALTE**; sekunde – **MIRKLIS**

TUKŠAIS LAIKS - no 11 līdz 1 dienā (tautā saukts - BULA LAIKS)

Jaunā Saules rita dienu skaitīšana sākas pēc Ziemassvētkiem

(ar 25. decembri pēc Gregora kalendāra).

Gadalaiki tiek skaitīti no pavasara sākuma – **Metēndienas**

Saimnieciskais gads sākas **Ūsiņdienā**

Latviskais kalendārs veidots saskaņā ar Saules stāvokļiem.

Mūsu senči dzīvoja pēc Saules rita, jo tajā izpaužas radošais princips. Mēness kalendārs arī bija pazīstams, bet pēc tā vadījās lauksaimniecībā, lopkopībā un zintniecībā. Dainās latviskie 12 mēnešu nosaukumi nav atrodami, acīmredzot tādi nav bijuši. Dainās nekāda izcila nozīme nav piešķirta arī skaitlim divpadsmit, kas raksturīgs Jūlija kalendāra izkārtojumam. Kad latviešiem nācās pieņemt svešo ritu, viņi katru no divpadsmit mēnešiem pārdēvēja atbilstoši savai uztverei: janvāris – *ziemas mēnesis*; februāris – *sveču mēnesis*; marts – *sērsnu jeb baložu mēnesis*; aprīlis – *sulu mēnesis*; maijs – *lapu jeb sējas mēnesis*; jūnijs – *ziedu mēnesis*; jūlijs – *siena jeb liepu mēnesis*; augusts – *rudzu jeb pļauju mēnesis*; septembris – *sila mēnesis*; oktobris – *rudens jeb veļu mēnesis*; novembris – *sala jeb salnas mēnesis*; decembris – *vilku mēnesis*.

Zināšanai: Pirmo reizi latviskos mēnešu nosaukumus atrodam P. Einhorna 1649.gadā izdotajā darbā „Historija Lettika”. Jāpieņem, ka P. Einhorns pats radījis šos nosaukumus, par pamatu ņemot tautā noklausītos dažādos laiku apzīmējumus.

Gadskārtu svinamās dienas bagātas ar dažādām izdarībām un rituāliem, kuru galvenais uzdevums ir atvairīt ļaunumu, veicināt auglību, paust pateicību Dievam par iegūto un sasniegto, kā arī nodrošināt lielāko labumu un veiksmi arī turpmākam laikam. Tālāk tiks aprakstīts, kā izcēlušās un veidojušās mūsu svētes un tām atbilstošas mistērijas jeb mīkales, kuru laikā saskaras abas pasaules – Šī Saule un Tā Saule. Ar prieku jāteic, ka lielākajā vairumā latviešu siržu tās ir dzīvas vēl šodien.

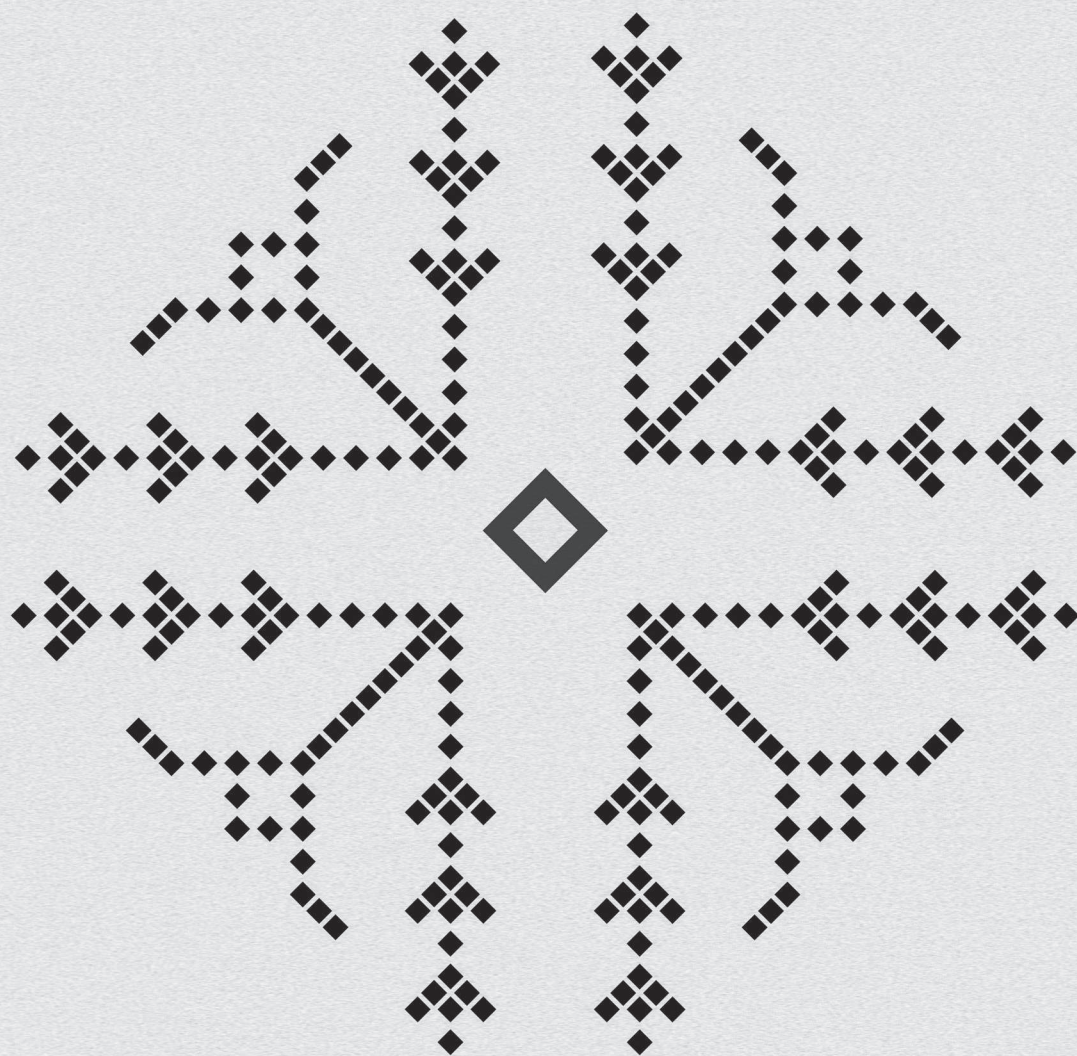
Tautas svētes ir kultūras vērtība, arī patiesa gudrība un dziļi novērojumi par pasaules iekārtojumu.

Un, atceroties Dainu jēgpilnumu, ir pat lieki piebilst: latviešu tautas dziesmās forma nav šķirama no satura, tās spoguļo kosmiskās radīšanas aktu tautas dzejdara dvēselē. Ne velti tautas dziesmas sauktas par Dieva dziesmām. Tajās atklājas senču „dievestīgā dzīvošana”. Bet šādu dzīvošanu sevišķi neizdalīja, jo nebija tādas vajadzības. Latvietis par Dievu nevis runā, diskutē, bet dzied, jo Viņu var izteikt tikai tēlu valodā.

Roberts Mūks

SAULES KALENDĀRA
SAKRĀLAIS KODOLS

Saules kalendāra sakrālais kodols ietver sevī vairākus līmeņus, kas pārklājas viens otram. Tos saskatot, mēs gūstam priekšstatu par latvisko *pasaulsuzskatu* un dzīvesziņu, kas iesniedzas aizlaikos. Proti, tajā atklājas pasaules laišanas mistērija, cilvēka ienākšana Dieva laistajā pasaulē, lielais Visuma rīts, zemes ritējums ap Sauli jeb gadskārta, cilvēka mūža gājums – galvenie mūža godi un visam līdzās senie teiksmu tēli jeb arhetipi un simboli.

Veiksim ceļojumu pa kalendāra aploci! Ja kalendāru novieto tā, lai Ziemas saulstāvji atrastos lejā, bet Vasaras saulstāvji augšā, tad mūsu ceļojums atkārtos Saules ceļu debesu kalnā. Jau pats vārds PA-SAULE norāda uz to, ka jādzīvo pa Saulei, pēc Saules kalendāra.

Pasaules rašanās mistērija un cilvēka ienākšana tajā varētu izskatīties šādi: Ziemassvētkos piedzimst Dievs jeb Debesu gaisma. Pirmie ierodas četri teiksmu tēli jeb Dievadēli – brāļi Ziemassvētki, bet To vārdi tautas dziesmās nav atrodami, jo nav, kas personificē šos teiksmu tēlus, – cilvēks Visuma rītausmā vēl nav ienācis Dieva laistajā pasaulē.

*Ziemassvētki četri bruoļi, kaļaduo, kaļaduo!
Vysi četri Dīva dēli, kaļaduo, kaļaduo!*

Četri Dievadēli izvietojas pa kalendāra aploci, un viss ir sagatavots cilvēka ienākšanai pasaulē – tas notiek Meteņos, tāpēc gadskārtu ritā aizvien Meteņos svinam arī *Bērnu dienu*. Un tā, pasaulē ienākot cilvēkam, šie teiksmu tēli tiek personificēti, un katrs no tiem ievada vienu no gadalaikiem – Metenis ievada pavasari, Ūsiņš – vasaru, Jumis – rudeni un Mārtenis – ziemu. Savienojot šos teiksmu tēlus ar taisnām līnijām, iegūstam slīpo jeb *Dieva zelta krustu*, kas simbolizē cilvēka un Dieva sadarbību Esības telpā. *Dieva zelta krusts* ir slīpais krusts un atkārtos no zemes novērojamo Saules ceļu debesīs. No šī krusta veidojas daudzas svētzīmes, piemēram, Māras krusts, Ugunskrusts u.c.

Pavasara saulgriežos jeb Lielajā dienā, kad daudzinaim Saulīti, tiek svinētas arī *krustabas Dievam* – tas norāda, ka cilvēks ir jau apjautis Dieva esamību un, iespējams, arī savu misiju Esības telpā (skat. RITS UN RITUĀLS). LIELĀ DIENĀ ir Saules ceļš kalnup.

Ūsiņos sāk veidoties valstiskums, kur Ūsiņa zirgi simbolizē Dieva spēku, kas tiek dots valdniekam, kuru iecel, vadoties pēc Dieva padoma, proti, labāko no ļaužu vidus.

Jāņos pasaules ritējums līdz ar Saulītes kāpumu kalnā sasniedz savu kulmināciju. Un vēl, Jāņa līnija ir vertikāle un reizē norāda uz Dieva spēka kulmināciju, bet te ir klāt arī brīdis, kad cilvēkam apzināti jānostājas gaismas pusē, jo pasaulē savu spēku sāk apjaust tumsa. Gaismas uzturēšanai Jāņa naktī līdz pat rītausmai ir dziļi simboliska jēga.

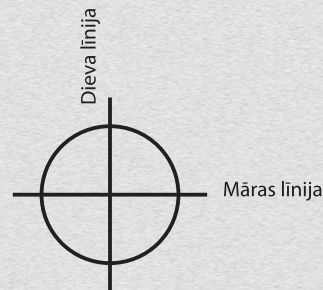

Dievadēls **Jumis** sakārto valsts un tautas veiksmes stāstu - tā ir zemes un auglības zīme. Jumim viss padodas dubulti, tāpēc tā ir dvīņu zīme. Jumis, tas nozīmē, pāris vai divi kopā. Jumis ir auglība, pārticība, izdošanās un veiksmē katram atsevišķi un uzplaukums tautai kopumā. Dievadēls Jumis, kas ievada Rudenājus, ilgstoši ir bijis aizstāts ar Miķeli, kas ir pienesums tautas kultūras apcirknī, bet ir pēdējais laiks atdot godu Jumim, lai tautas veiksmes stāsts būtu ilglaicīgs.

Apjumības jeb Rudens saulgrieži lielajā ritumā ievada tumsas laikmetu. Rudens saulgriežos tumsa sāk gūt pārsvaru pār gaismu. Apjumībās turpinām godināt Jumi un visu Tā saimi. Pateicība par Dieva devumu ir pateicība par pārticību, kas ir tautas lepnums un gods. Latviskajā dzīvesziņā pēc Apjumībām iesākas Dievaines, kad piemin un daudzina senčus, jo viņi ir tie, kas stāv līdzās gan ikdienā, gan palīdz cauri laiku lokiem saglabāt un iznest nākamībā gaismas un zināšanu sēklu - tautas kultūras mantojumu.

Dievadēls **Mārtenis** ir nakts simbols. Tam ir nepieciešams Dieva spēks – zirgi un citi varas atribūti, lai gan citādi tas ir miermīlīgs teiksmu tēls, kas tautu izved cauri tumšākajam laikam, līdz Saule atkal pārlicinoši uzsāk savu gaitu augšup debesu jumā.

Varētu turpināt šo teiksmu, bet lai tā paliek neizteikta, jo Pasaules laišanas mistērija nav citur rodama, kā tikai un vienīgi Esības telpas nebeidzamajā klusumā...

Aplūkosim lielo Visuma ritu, kas aptver ~ 26 000 gadus.

Kosmiskā diena iezīmējas kā laika loks virs horizontālās jeb Māras līnijas, bet kosmiskā nakts – kā laika loks zem Māras līnijas. Kalendārā varam nolasīt arī četrus lielos laiku lokus, kas katrs ilgst nedaudz vairāk nekā 6000 gadus, proti, *Zelta laikmets* – no Ziemas saulstāvjiem līdz Pavasara saulgriežiem, un attiecīgi *Sudraba*, *Bronzas* un *Dzelzs laikmeti*. Beidzoties Dzelzs laikmetam, cikls atkal atkārtojas, bet jau jaunā evolūcijas pakāpē, jo Saules kalendārs ir mūžīgs un nemainīgs, bet cikliskums ir tā galvenā pazīme.

Var jautāt: kāds ir cilvēces galvenais un jēgpilnais uzdevums, šos ciklus izejot? Atbilde ir viennozīmīga – tā ir evolūcija, kas var realizēties tikai tad, ja *kosmiskās dienas* laikā gūtā pieredze netiek pazaudēta, izniekota un aizmirsta arī *kosmiskās nakts* laikā.

Rituāls ir mistērija, kas atkārtojas gadu no gada un no paaudzes paaudzē, ietverot sevi visus RITUS un ar tiem saistītās tradīcijas, kas summējoties gūst atspoguļojumu Saules kalendārā - tautas garīgās kultūras nospiedumā.

RITS UN
RITUĀLS

Kā iepriekš tika minēts, kalendārs atspoguļo vairākus pašus par sevi pilnīgus ritus, kas pārklājas cits citam, proti, lielo kosmogoniju – pasaules laišanu, kas iesākas ar Dieva piedzimšanu Ziemassvētkos un cilvēka ienākšanu Dieva laistajā pasaulē Meteņos, lielo Visuma ritu, Saules gaitu un gadalaiku maiņu, cilvēka mūža galvenos attīstības posmus un godus, kā arī cilvēka un Dieva sadarbību gadskārtas ritumā. Viss savstarpēji pārklājas, papildina un izskaidro lielo Visuma mistēriju, kur svarīga loma ir iedalīta arī cilvēkam kā Dieva laistās pasaules harmonijas uzturētājam.

Kas ir RITA likumi?

Tās ir zināšanas par *Zelta garīgās attīstības ceļu*, par tīru (veselu) dzimtu un zināšanām, kā to paveikt. Šos likumus mums ir atstājuši mūsu senči, lai viņu iesāktā dzimta varētu dzīvot ilgu, laimīgu un harmonisku dzīvi.

Ko nozīmē vārds RITS un RITA LIKUMS?

Vārds RITS apzīmē ritumu, ritēšanu. Tas ir saknē vārdiem „rituāls”, „rīts”, „ritms”, „ritmika”, „norise” utt.

RITA LIKUMS regulē Visuma apļveida kustību – pareizu kosmosa un dzīves funkcionēšanu.

- Pēc RITA likuma lec un riet Saule, viens gadalaiks noteiktā kārtībā seko otram;
- Viss atkārtojas, un, sekojot RITA likumam, cilvēks uztur kosmisko parādību cikliskumu rituāla cikliskumā, nodrošinot kārtību kosmosā un sabiedrībā, vienlaicīgi radot nosacījumus normālai un veiksmīgai dzīvei;
- RITS ir ētisks likums sabiedrībā, kas nodrošina attīstību.

Ik gadus ļaudis izdzīvo gadskārtas mistēriju, kurā RITS pārvēršas RITUĀLĀ, kas sasienu pagātnei ar tagadni un dod milzīgu enerģijas plūsmu nākotnei. Rituālam piemīt neiedomājams spēks, kas sinhronizē tautas vibrācijas ar Dieva laisto pasauli, tāpēc cauri gadu simtiem un tūkstošiem būtiskākais nosacījums katras tautas pastāvēšanā ir bijis un būs tās kultūrai atbilstošs RITMS - kalendārs. Senā gadskārta, kurā viss ir saskaņots ar Saules ritu, ir tradīcija, ko mūsu tauta saglabājusi no aizlaikiem. Virspusēji uzlūkojot, šķiet, ka tas pieder pagātnei, bet tā nebūt nav. Izprotot Saules kalendāra jēgpilno un sakrālo nozīmi, tauta var gadu tūkstošiem senās tradīcijas un rituālus uzturēt dzīvus arī šodien.

Ciklisko rituālu nozīme.

- Latviešiem, tāpat kā citām Saules tautām, ir svarīgi ievērot savus gada aktīvo dienu rituālus (dziesmas, dejas, dievestību godināšanas), jo tie attiecīgajā gadalaika brīdī ieslēdz nepieciešamās cilvēka enerģijas Zemes RITA ciklā. Vecās enerģijas tiek atdotas pārstrādei, saņemot jaunas nākamajam dzīves posmam.
- Zemes RITS harmoniski iekļaujas Saules RITA ciklā.
- Saules RITS iekļaujas Galaktikas RITĀ.
- Galaktikas RITS tālāk iekļaujas Visuma RITĀ.

Tādējādi mēs ar RITA likumu ievērošanu varam vadīt procesus Visumā. To nodrošina mūsu senču kultūra, kas rūpējas par Visuma harmonisku attīstību, nevis tikai par sava Ego garīgo apmierināšanu.

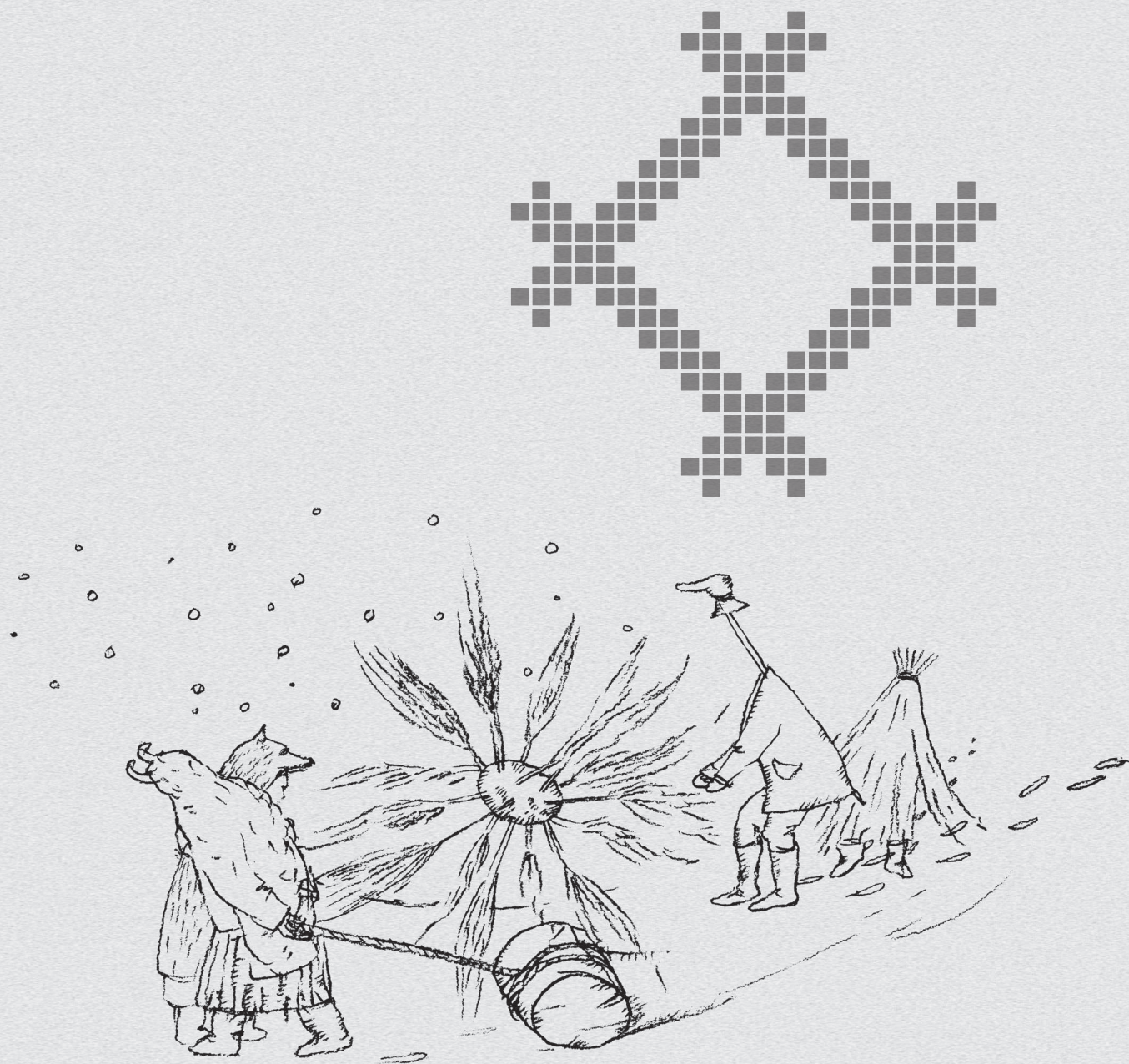
GADSKĀRTU SVINAMIE LAIKI

Gadskārtas svinības, vadoties no notikumiem dabā, veido aktīvu norišu ciklu ļaužu dzīvē. Tās dod ļaudīm pelnītu atpūtu pēc darbā pavadīta laika posma, bet galvenais, - izaugušas no Saules gaitas radītiem pieturas punktiem, latviešu gadskārtas svinības veido pamatu latviešu senajai laika skaitīšanas sistēmai. Gadskārtas svinības uzskatāmas par svarīgāko elementu senajā laika skaitīšanā, jo to izvietojums gada tecējumā pārnes Saules ritma nemainīgo noteiktību uz seno kalendāru.

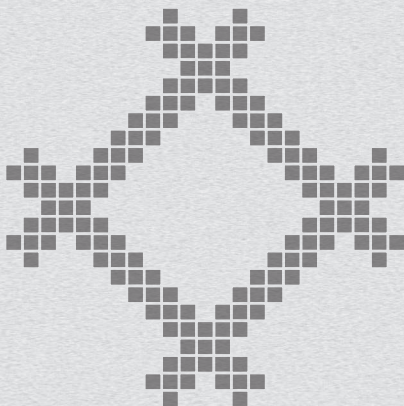
Mārgers Grīns un Māra Grīna

ZIEMAS SAULSTĀVJI JEB
ZIEMASSVĒTKU MĪKALE

AKAS ZĪME raksturo pasaules pamatu, kur starp simboliskiem akas grodiem, kurus rada četri slīpie krusti, veidojas pamati jeb sākotne. Šī zīme ievada jaunu gadskārtu, tāpēc tā ir arī Saules un pasaules zīme.

*Ziemassvētki, Liela diena, tie Dievam lieli svētki;
Ziemassvētkos Dievs piedzima, Lieldienās šūpli kāra.*

Kad saules ceļš debesu lokā kļūst arvien īsāks, tad gads noslēdzas ar bagātiem Ziemassvētkiem – tiek svinēta gaismas uzvara pār tumsu. Ziemassvētku svinību personificējums jeb cilvēkojums ir *četri brāļi Ziemassvētki* – teiksmu tēli. Ziemas saulstāvjos Saulīte trīs dienas atrodas vienā punktā

debesu jumā un tikai ceturtajā dienā sāk savu gaitu debesu kalnā. Tāpēc trīs dienas ļaudis svin svētkus Saulītei par godu. Šī svinēšana saistās ar daudzām dažādām tradīcijām un rituāliem un ir prieka un jautrības pārpilna, bet ceturtdā diena ir Dievam veltīta diena jeb *klusā diena*, kad saimes ļaudis sapulcējas vienkopus, lai daudzīnātu gaismas atgriešanos. Ar nākamo dienu pēc Ziemassvētkiem sāk skaitīt Jauno gadskārtu (pēc Gregora kalendāra - ar 25. decembri).

Svinamais laiks – Ledus laika 5. savaites pussvētē un svētē + 2 dienas ārpus laika, bet garajā gadā 3 dienas.

Jaunajā laika skaitīšanā trīs svinamās dienas ir no 21. līdz 23. decembrim, vecgada vakars - 24. decembrī, 25. decembris – jaunā Saules rita pirmā diena.

Piebilde: Ir ļoti iespējams, ka Ziemassvētki ir svinēti 5 dienas - četras par godu Dievadēliem, četriem brāļiem Ziemassvētkiem, bet piektā diena – klusā diena - veltīta Dievam jeb Debesu gaismas piedzimšanai. Mēs šobrīd salāgojam Gregora kalendāru ar Saules ritu, bet nākotnē, cerams, tautas atkal dzīvos pēc Saules gaitas debesīs.

*Kam tie zirgi, kam tie rati pie Dieviņa namdurvīm?
Dieva zirgi, Dieva rati gaida Sauli iesētam.*

Ziemassvētki ir vienīgā svēte, kas tiek saukta par svētkiem. Ilga Reizniece sniedz savu skaidrojumu svētku nozīmei: „Svētki ir tie punkti dzīvē, kas nāk no augšas, nav svarīgi, vai tā ir Saule vai tas ir Dievs — kā kuram. Saule nosaka svētkus; ja es savienojos ar to, kas ir ārpus manis, tie ir svētki. Svētki ir, kad savienojas bezgalīgais ar laicīgo.”

*Sen gaidīju, nu atnāca tie bagāti Ziemassvētki;
Ziemassvētki atbraukuši rakstītām kamanām.
Ai, bagāti Ziemassvētki, lejiņā nogājuši!
Tekam veci, tekam jauni, velkam svētkus kalniņā!*

Jau ilgi pirms Ziemassvētkiem ļaudis sāk gatavoties gada lielākajam un bagātākajam svinamajam laikam. Tiek sakopta sēta un istabas. Meitas gatavo salmu puzurus, krāso ēvelētas skaidas un darina dažādus greznumus istabas

rotāšanai. Saimnieks ar puīšiem darina alu, kauj cūkas, bet saimniece gatavo putraimu desas, cep plāceņus un citus svētku gardumus. Ēdienus parasti izvēlas ar simbolisku nozīmi: cūkas šņukuriņu, putraimu desas, zirņus, pupas, kočas jeb kūķus un grūdeni jeb zīdeni. Gatavo arī gaiļa un kazas gaļu, ko ēd, lai iegūtu turību. Ēdienus gatavo arī no dzīvas labības, tas ir, dziedētiem graudiem. Svētki norit lielā bezrūpībā un līksmībā.

Četri brāļi Ziemassvēti ierodas ar skaļu troksni un daudziem pavadoņiem. Tie ierodas ar ziemeļvēju un sniegputeni. Ziemassvētku ierašanās aprakstīta Dainās saistībā ar apstākļiem dabā - sniegu, puteni, salu un ledu. Ziemassvētku kamanas ir izrakstītas un darinātas no sudraba. Kumeļi ir melni, nav apkalti, lai nepaslīdētu ziemas ledū, to krēpes atgādina sniega pītes un lāstekas.

*Sen dzirdēju, nu redzēju Ziemassvētku kumeliņu:
Līdz zemīti krētes vilka ar basām kājiņām.
Bagāti Ziemassvētki no Rīgas nāca;
Trīs simti sulaiņi bruņoti līdz.
Kas pie Rīgas dumpējās apakš ledus Daugavā?
Ziemassvētki dumpējās, atnākdami, aiziedami.
Eit`, bērniņi, sagaidiet ar basām kājiņām!*

Svinīgā ieskaņa sākas ar četru brāļu Ziemassvētku saņemšanu un aicināšanu istabā. Ļaudis ar prieku uzņem tos savās mājās, jo visur, kur pārgulējuši Dievadēli, sagaidāma svētība un bagātība.

*Ziemassvētki atbraukuši rakstītām kamanām;
Eit` laukā, saimenieki, saņemmat Ziemassvētkus.
Atiedami Ziemassvētki, ko tie laba atnesuši?
Klāvā raibu raibaliņu, stallī labu kumeliņu.
Ziemassvētki sabraukuši rakstītām kamanām;
Zirņi, pupas, rācenīši Ziemassvētku kamanās.
Ziemassvētki mums vaicāja: Kur mēs viņus guldīsim?
Istabā, pabeņķē, smaržīgā sieniņā.
Kur guļ Ziemassvētki atnākdami?
– Miežu, rudzu klētī, apcirknī.*

Ziemassvētku vakarā, kad visi gērbusies goda drānās un sanākuši pie svētku galda, saimnieks aicina istabā Dievu un pateicas par rudens devumiņu. Piemin arī mirušos tuviniekus, kas Ziemassvētku naktī nāk sērst pie savējiem.

*Dedziniet gaišu guni, laidiet Dievu istabā:
Dieviņš brauca pār kalniņu sudrabetu mētelīti.
Paldies dievu Dieviņam, man rociņa labi gāja:
Pilna kūts govju vējšu, pilns stallītis kumeliņu.
Dieviņš bija, Dievs palika, Dievam gudrs padomiņš:
Dievs kokiem lapas deva, Dievs vārpiņas tīrumā.*

Tradicionālie Ziemassvētku ēdieni ir cūkas šņukuriņš, pīrāgi, pupas, zirņi, rauši un dzīvā labība. No dzīvās labības (parasti miežiem) un žāvētas cūkas galvas puses vāra zīdeni, pievienojot zirņus, pupas un kartupeļus. Dainās kā mielasta sastāvdaļa minēts arī gailis un kaza. Padzērienam tiek gatavots medalus.

Ziemassvētku vakariņu ēdam dzīvu labību:
Māte veca, sieva jauna - nevarēja malti iet.

Mūsu Ziemassvētku izdarības ir bagātas. Plašāk pazīstamās tradīcijas ir bluķa vilkšana, budēļos iešana, vizināšanās ar ragavām, ciemošanās, zīlēšana, rotaļāšanās, dziedāšana un dejošana.

Simtu cepu kukulīšu, Ziemassvētku gaidīdama:
Simtiņš nāca danču bērnu Ziemassvētku vakarā.
Nāc, māsiņa, ciemoties Ziemassvētku vakarā;
Būs pupiņas, būs zirņi, būs cūciņas šņukurīts.
Vai, lielie Ziemassvētki, pastaliņu plēsējiņi!
Pieci pāri jau noplēsu, vēl karpītes iznēsāju.

Budēļos iešana ir ļoti sena tradīcija. Margēra un Māras Grīnu grāmatā „Latviešu gads, gadskārta un godi” 162. lpp. rakstīts: „Skaidrības dēļ šeit jāpārrunā apstākļi, kas saistās ar budēļu nosaukšanu par čigāniem. Budēļu nosaukums ‘čigāni’ paspējis ieviesties ne tikai tautas mutē, bet arī Dainās, izspiežot veco latviešu vārdu sigāni. . .” Te ir nepieciešams plašāks skaidrojums, bet īsumā jāteic, ka Budēļu tēvainis jeb Sigans nozīmē to pašu, ko austrumniekiem ci-guns, t.i., tas, kurš pārvalda enerģijas, jo CI jeb ČI ir augstākā enerģija.

Budēlim, tēvainim smalka pīta pātadziņa;
Vairāk zelta, ne sudraba, miļās Māras norakstīta.

Zelts un sudrabs norāda uz Dieva un Māras enerģijām. Sigans neaizklāj seju ar masku, bet ir ziemas apstākļiem atbilstoši ģērbies. Viņa amata zīme ir pātaga ar krāsainiem dzīpariem un prievīti, kā arī bērza žagaru rīkstes, kas tiek lietotas, lai vairotu auglību un bagātību ļaudīs un sētā. Pēc rituālām darbībām budēļus neaizmirst bagātīgi uzciņāt. Budēļos gājēji velk bluķi no viena ciema gala uz otru, līdz beidzot to sadedzina. Bluķa sadedzināšana nozīmē, ka viss sliktais, kas ļaužu dzīvē gada laikā bija sakrājies, tiek savākts bluķī un nu izplēn uguns liesmās, jo līdz ar Saules atgriešanos sāksies jauna gadskārta ar gaišām domām un labiem darbiem.

Daudzas no svētku tradīcijām tiek veltītas zīmīgām darbībām un vērojumiem. Piemēram, naktī iet bišu stropus klausīties – ja tie „san”, būs laba vasara. Laika apstākļus vēro, domājot par nākamā gada labības ražu. Dejošana, kā visos citos svinamos laikos, veicina izdošanos druvā un sētā.

Eima bišu klausīties Ziemassvētku vakarā.
Ja bitītes daiļi dziedā, tad būs silta vasariņa.
Negulu, negulu Ziemassvētku nakti,
Lai mani liniņi veldrē nekrīt.

Nevar aizmirst arī nākotnes zilēšanu un pareģošanu, kas parasti notiek vēlu naktī. Jaunas meitas galvenokārt zilē par izešanu tautās.

*Sanākat, jaunas meitas, šovakar laimes liet!
Man iedeva vecais tēvs bikšu pogu riekšaviņu.
Jaunas meitas kaķi svēra Ziemassvētku vakarā;
Ja svērs kaķis puspudiņa, tad vezs meitas šoruden.*

Pēc Ziemassvētku trijām jautri pavadītām dienām – ceturtajā– notiek svinības par godu Dievam. Ceturtajā dienā Saulīte sāk savu ceļu Debesu kalnā – tas nozīmē debesu gaismas piedzimšanu. Šajā dienā visi pulcējas istabā uz svētbrīdi. Saimnieks teic svētrunu un aicina Dievu istabā. Visa saime dzied greznās Dieva dziesmas – Dainas. Latvietim Dievs ir augstākā labuma ideāls un tikuma mērogs, un tas noteic arī viņa cieņas pilno attieksmi pret visu Dieva laisto pasauli, bet sevi cilvēks izprot kā šīs pasaules harmonijas uzturētāju.

Latviešu dievestības kopšana vislabāk izpaužas daudzīnājumā. Daudzīnāšana ir Dieva godāšana, bieža pieminēšana vārdos, darbos, greznās dziesmās. „Ar Dievu sāk, ar Dievu beidz,” saka paruna. Bieža Dieva daudzīnāšana vienmēr atgādina cilvēkam augstākās garīgās vērtības – ideālus, pēc kā censties. Latvieši izsenis uzskata, ka to, ko daudzina, to arī piedaudzina.

*Aust gaismiņa, lec saulīte, tas pirmais gaišumiņš;
Labrītiņ! Dievs palīdz! Tā pirmā valodiņa.
Dievam devu labu rītu, Dievam labu vakariņu,
Dievpalīgu i gribēju, kur iedamis, tecēdamis.*

Dievs, Māra, Laime ir vienota Visuma jēgas un satura izpausme tēlos, kas ietver sevī Dievu – debesu gaismu, Māru – Zemes Māti visās tās izpausmēs un Laimi – cēloņu un seku likuma izteicēju.

Daudzīnādami Dievu, jūtam Dieva padomu, dievpalīgu, un cilvēks tādējādi kļūst garīgi stiprāks.

Daudzīnādami Māru, jūtam Tās gādību un tuvumu savā ikdienas dzīvē, tas palīdz mums darīt labus darbus Šaisaulē, lai tie mūs pavadītu arī Viņšaulē un Aizsaulē.

Daudzīnādami Laimi, mēs cenšamies dzīvot Tās likto mūžu ar Dieva padomu.

Dievu daudzīnāt var cilvēks vienatnē, kā arī lielākā pulkā. Latviešiem ir senas tradīcijas daudzīnāšanas rita kārtošana: ja to dara pulkā, tad tur parasti ir koklētāji, dziedātāji, mūzikas priekšnesumi un centrālā loma ir uzrunai, ko var teikt gan saimes cienīgākais vīrs, gan arī kāds aicināts svētrunas teicējs.

Ieskatam pāris tautas dziesmas, kuras parasti tiek iekļautas daudzīnāšanas rituālos:

*Dedziet skalū, kuriet guni, laidiet Dievu istabā,
Dieviņš stāv aiz vārtiem, nosvīdušu kumeliņu.*

Dziesmas laikā aizdedz sveces.

*Klusiet, jauni, klusiet, veci, Dievs ienāca istabā,
Dievs ienāca istabā, stājas mūsu pulciņā.
Augstāk dzied cīrulītis par visiem putniņiem;
Augstāks Dieva padomiņš par šo visu pasaulīti.
Šorīt agri celdamies, trīs vārduņus vien sacīju,
Dievs, Laime, mīļa Māra, nāc manim palīgā.*

(Saimnieks aicina Dievu istabā. Visi pieceļas un klusi dzied.)

*Dievs, dod mūsu Tēvu zemei, ziedu laikus piedzīvot;
Ziedu laikus piedzīvot, Saules mūžu nodzīvot.
Dievs, dod Dieva turētājiem no Dieviņa labredzēti;
No Dieviņa labredzēti, no Laimiņas labu mūžu.
Dod, Dieviņ, kalnā kāpt, ne no kalna lejiņā.
Dod, Dieviņ, otram dot, ne no otra mīļi lūgt.*

Parasti daudzīnājumu nobeidz ar dziesmu:

*Ar Dieviņu sanācām, ar Dieviņu šķiramies;
Ar Dieviņu lai palika šī dziesmotā istabiņa.
Šķiramies mēs, ļautiņi, gana laba dzīvojuši:
Tu ar Dievu, es ar Dievu, mēs ar Dievu labi ļaudis.*

*Daudzinādami tīkumus, kuros izpaužas mūsu dievestības garīgās vērtības, mēs cenšamies
saskaņot savu stāju, izturēšanos un darbību ar tīkumisku un dievāju dzīvošanu.*

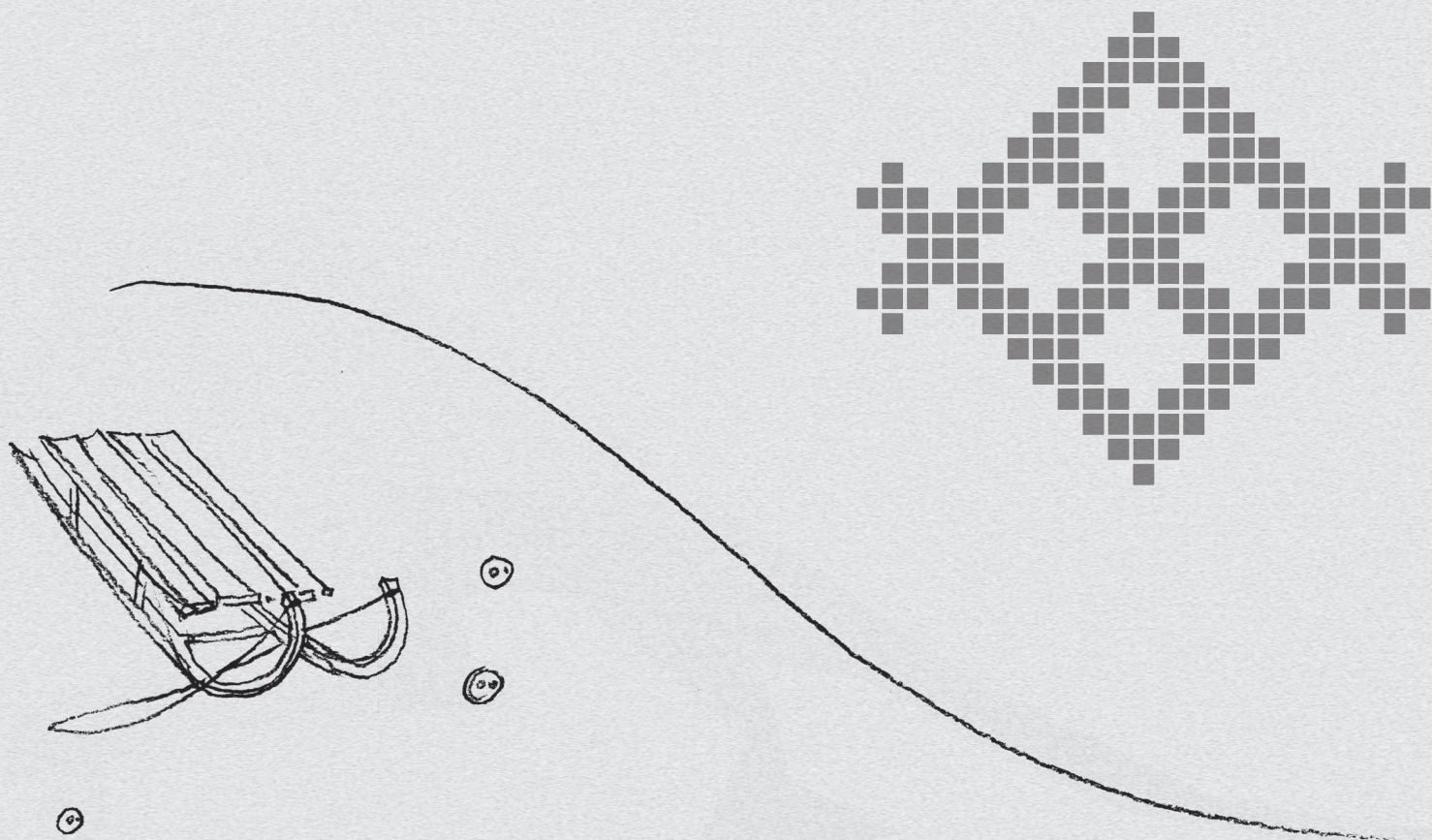
Pienāk laiks atvadām no Ziemassvētkiem.

*Gausi nāca, drīz aizgāja tie bagāti Ziemassvētki:
Trīs dieniņas, trīs naktiņas iet pār kalnu dziedādami.
Eita prom, Ziemassvētki, ar visām karašām,
Es gaidīšu Lieldieniņas, ar zaļo rudzzālīti.*

Ar nākamo dienu sāk skaitīt Jauno gadskārtu (pēc Gregora kalendāra ar 25. decembri). Ziemassvētku tradīcijas ir saglabājušās līdz mūsu dienām.

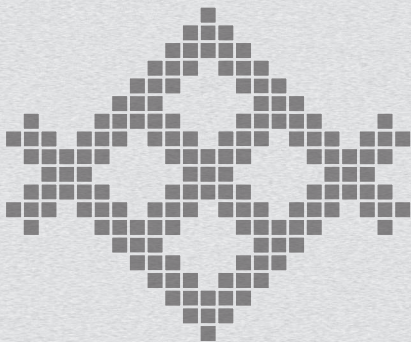
Zināšanai: Latviešu mītiskajā domāšanā laiks nav noslēgts loks, bet rit pa spirāli, kurā viena loka daļa kādā brīdī pārklājas ar nākamo. Tā dzīvojot, latvietim ir trīs jaunie aizsākumi: pirmais, kad piedzimst Dievs - Debesu gaisma; otrais – Meteņos, kad met metus jeb plāno jauno saimniecisko gadu; trešais - Ūsiņos, kad iesāk jauno saimniecisko gadu.

METENĀDIENAS MĪKALE

METEŅA ZĪME - katra jauna aizsākuma simbols. Slīpais krusts, kurš aizpilda Saules zīmi, norāda uz apzinātu ieiešanu dzīves telpā, dažādo dzīves materiālo un ideālo procesu viducī.

*Nāc nākdams, Metenīti, daudz uz tevi gaidītāju:
Gaid` arāji, ecētāji, gaid` miezišu sējējiņi.*

Nākamais svinamais laiks uz kalendāra aploces ir Metenis – pavasara iesākums. Meteņdiena ievada laika metus (METI nozīmē laika griežus jeb pagrieziena vietu), kad atkal sākas gada brīnumainā mistērija – pavasaris, vasara, rudens un ziema. Meteņos ir laiks pārdomāt visu iepriekšējā gadā veikto un nospraust jaunus dzīves metus nākošajam gadam. Šī ir arī pēdējā budēļos iešanas diena. Meteņos izbeidzas ziema, un nākamajā dienā – *Pelnu dienā* – sākas pavasaris.

Pelnu diena ir pirmā līdumnieku un jaunu saimniecību dibināšanas diena, kad no tēva sētas pavarda ņēma līdz pelnos ierušinātas ogles jaunā pavarda iekuršanai.

*Nāc, māsiņa, cik nākdama, nāc meteņa vakarā;
Pelnu dienu pārtecēsi, plācenīšu paēdusi.*

Svinamais laiks – Sala laika 5. savaites pussvētē un svētē.
Jaunajā laika skaitīšanā – 6. vai 7. februārī.

Metenis kā gaismas personificējums ar savām raksturīgajām īpašībām un darbībām iekļaujas gadskārtas teiksmu tēlu – Dievadēlu pulkā. Latviešu iztēlē tas parādās arī kā Meteņdienas cilvēkojums, kas darbojas ļaužu vidū.

*Metens nāca pār kalniņu, cūkas auss padusē;
Kas godīga saiminiece, kūra guni namiņā.*

Līdzīgi citiem Dievadēliem arī Metenim ir ģimene ar dēliem un meitām.

*Meteņam ir pieci dēli, visi pieci arājiņi;
Meteņam ir piecas meitas, visas meitas malējiņas.*

Dainās daudz aprakstītas Meteņos veicamās darbības - ciemošanās, vizināšanās, jautrošanās, matu sukāšana - un tām attiecīgi piederumi.

*Metens nāk, Metens nāk, ko Metens atnesīs?
Cūkas ausi atnesīs, miežu miltu plācenīti.*

*Metens ēda smecerīti, aiz ausīm turēdams;
Cūka kaklu nolauzusi, no kalniņa laizdamās.
Metens kaktā sukājās, Pelnu dienas gaidīdams.
Atpakaļ, Pelnu diena, ar visiem kumeļiem.*

Metēņu mielastam gatavo cūkas smecerīti, cūkas ausi, miežu un kaņepju plāceņus un slokatņus (plāceņus ar pildījumu). Neiztrūkst arī Ziemassvētkos pieminētais zīdenis.

*Metēņam putru viru deviņiem miezīšiem:
Man deviņi bāleniņi, miežu putras ēdājiņi.*

Svinību nodarbībās ietilpst raksturīgā saimnieces deja, kuras nozīme ir veicināt auglību un ražību.

*Dietu dietu, saimniece, Metenīša vakarā,
Lai liniši gari auga, lai telītes barojās.*

Metēnos ir pēdējā budēļos iešanas diena.

*Sajemiet danča bērņus, neba mēs daudz bijām:
Bijām pieci, bijām seši, līdz trešam desmitam.
Še liels namiņš, kā liela muiža,
Še var ķekatas likumus mest.
Ķekatā, lēkatā! Lēksim kāļu dārziņā;
Lai aug kāļi, kāpostiņi apaļām galviņām.*

Metēnos tiek mesti meti, proti, plānots nākamais saimnieciskais gads un nostiprinātas ciešas saiknes ar savu dzimtu un tautu, un tas viss iegulst Metēndienas jēgpilnajās izdarībās. Metēnos brauc ciemos pie brāļiem un māsām, turklāt uzskata: jo tālāk braukts, jo raženāks būs gads. Laižas no kalna ar ragavām, lai lini gari augtu un laukiem būtu auglība. Viss iesākas ar domu – metu, šis ir plānošanas laiks, bet stipras domas un tāli meti liek labu pamatu jaunam saimnieciskajam ciklam.

*Uz brāļiem, uz brāļiem Metenīša vakarā!
Dos man pupas, dos man zirņus, dos man cūkas smecerīti.
Uz Meteni tāļu braucu, lai liniņi gari aug;
Ap Lieldienu šūpojos, lai telītes barojās.*

Un tad jau arī pienāk atvadu brīdis.

*Ej projām, Metenīt, ar to miežu plācenīt,
Man atnāks Lieldieniņa ar baltām oliņām.
Ej ar Dievu, Metenīt, nu mēs tevi pavadām;
Nāc atkal citu gadu, tad mēs tevi saņemsim.*

*Paldiesu māmiņai par jūsu godu!
Citgad vēl atnākšu, tāi sētiņā.*

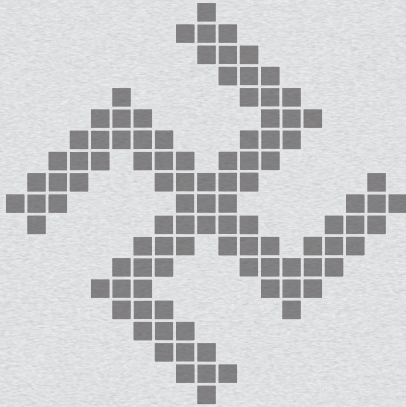
Nākamā diena pēc Meteņiem ir *Pelnu diena* – jauno saimniecību dibināšanas diena, kad līdzī tika ņemtas pelnos ierušinātas ogles jaunajam pavardam. Dainās Pelnu diena nav cilvēkota.

*Metens kaktā sukājās, Pelnu dienu gaidīdams,
Nu atnāca Pelnu diena, bēdz Meteni aizkrāsnē!*

Meteņos tiek svinēta *Bērnu diena*, kad redzam ierodamies arī Laimu – cilvēka mūža licēju un līdzgaitnieci. Meteņos Laima no istabaugšas met bērniem dāvanas, tiek mestas arī pogas, kas simbolizē lina zelta pogaļas. Meteņi tiek saukti par *Bērnu svētkiem*, jo lielajā Visuma ritā tas ir laiks, kad pasaulē ienāk cilvēks. Te atkal redzams, ka Lielais Visuma rits pārklājas ar gadskārtas un cilvēka mūža ritu, bet dziļākā šī svinamā laika jēga izpaužas visās ļaužu apzinātās un reizēm pat neapzinātās darbībās, kas ir kļuvušas par tradīciju un kā zelta un sudraba pavedieni jeb meti tiek ieauti nākamā gada audumā.

Zināšanai: Kr. Barons latviešu Dainās ar Meteni iesācis svinamo laiku un dienu apskatu, jo saskatījis tajā mistisko dzīvības sākumu – PAVASARI. Katru gadu tiek izspēlēta mistērija – pavasaris, vasara, rudens, ziema, un cilvēks atkārti šos ritus arī savā dzīvē, jo pavasaris ir kā bērnība; vasara – pilnbriedis; rudens – pusmūžs; ziema – vecums ar mūža nogali un nāvi.

LAIMA

UGUNSKRUSTS ar zariem pa kreisi ir Laimes, Saules enerģijas un uguns zīme. Viens no vecākajiem rakstiem, tāpēc tas ir sastopams daudzu tautu ornamentikā. Latviešu mitoloģijā šī zīme simbolizē gaismu, enerģiju un dzīvību - piesaista laimi un atvairā nelaimi.

Dieva augstākais devums ir laime, un šīs īpašības personificējums ir mūsu mīļā Laime jeb Laima – mūža licēja ļaudis un darbā. Latviešu likteņa lēmēja Laima ir daiļi apdiedāta ap 1500 Dainās. Tās ierašanās Meteņos ir jauks apliecinājums tam, ka Laima būs līdzās mazā cilvēka lielajās gaitās visa mūža garumā. Laima, tāpat kā Dievs, ir neredzama. Tās tuvums ir tikai sajūtams un samanāms. Meteņos Laima no istabaugšas met bērniem dāvanas, un tas raisa lielu jautrību un prieku.

*Ļaudis manu mūžu lēma, šķiet Laimiņu nelemjam;
Man Laimiņa nolēmusi, kādu pati gribēdama.*

Neviens cits dzejas tēls nav tik cieši saistīts ar Dievu kā Laime." Kur Dievs, tur Laime", apstiprina sakāmvārds. Mitoloģijas vēsture zin daudz tādu gadījumu, kur no kādas Dieva īpašības vai pavārda ar laiku izceļas īpaša dievība. No tā brīža, kad mūsu tautas dzejā laime iegūst dzīvas būtnes veidu, cilvēce top bagātāka ar visskaistāko teikumu par likteni. Neviena cita tauta pasaulē nav laimes principu tik daiļi iemiesojusi kā mēs. Laimi nekādā ziņā nevar uzlūkot kā kādu no Dieva savrup esošu principu. Katrs, kas to apgalvotu un runātu par daudzdievību latviešu reliģijā, rupji kļūdotos. Tikai nesaprotot ne dzejas būtību, nedz viņas tēlošanas līdzekļus, varētu domāt par kādiem atsevišķiem elkiem. Daudzinot Laimi, tiek daudzīnāts tas pats vienīgais Dievs, tikai citiem vārdiem." Nav vairāku Dievu, ir tikai Vienīgais Padoms. Grozās tikai nosaukumi un kulta veidi: te apgaismojās, te satumst simboli.

Brastiņu Ernests

Laimes ziņā ir bērna mūža likšana, lemsana, vēlēšana un darināšana. Laimas līdzdalība cilvēka mūžā sākas ar dzimšanas brīdi. Laimes gādība par auguma dižumu vai raženumu nebeidzas ar viņas laidumu, bērnam piedzimstot, bet turpinās tālāk, cilvēkam pieaugot. Dainās izceltas vēl divas citas Laimas īpašības ar personificētiem tēliem – Dēklu un Kārtu, kuras parasti minētas kopā ar Laimu, un visas piedalās mūža likšanā - ir sargātājas, glābējas, brīdinātājas, kārsinātājas (kārstnogatavoties).

*Mana Dēkla, Kārta, Laima iet pa ceļu runādamas;
Gana labi runājušas – maizītē man dzīvot.*

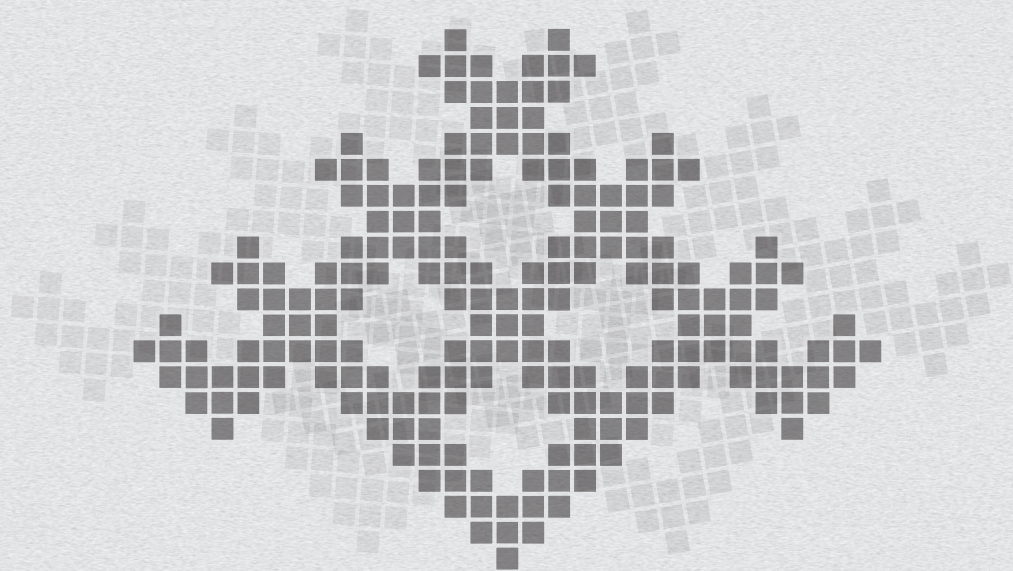
Ja Dievs ir galvenais sargs un glābējs, tad Laime kā Dieva lēmēja izpausme ir šo īpašību izkārtotāja pie cilvēkiem.

*Laimes māte durvis vēra, kad man kāra šūpulīti.
Tā vēlēja manu mūžu dzeņa spalvas raibumā.
Ai, Laimiņa, laidējiņ, pati apsadomājies!
Kad liec grūti uzaugot, liec jel viegli dzīvojot.*

*Un tā mēs redzam, ka Laime kā Dieva noliktais mūžs un liktenis cilvēkodamās paliek par likteņa dievību. Te izpaužas cēloņu un sekņu likums – ceļā liks tev to, ko būsi pelnījis!
Tāpēc esi gudrs un dzīvo tā, lai nebūtu jāsaaka, ka Laimiņa nedeva, tavu ceļu nekrustoja,
jo viss no paša atkarīgs.*

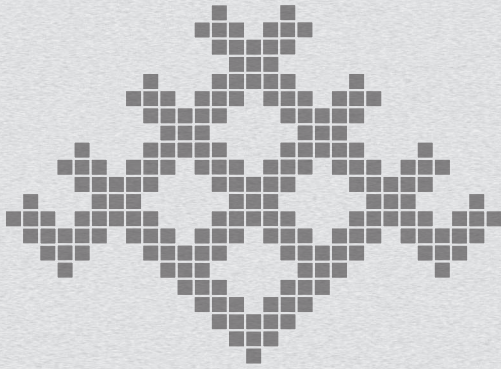
Dzīvo tā, lai vari teikt: „Ej pa priekšu tu, Laimīte, es tavās pēdīnās.”

PAVASARA SAULGRIEŽU JEB
LIELĀS DIENAS MĪKALE

AUSTRAS jeb lecošās Saules zīme simbolizē ticību uz augšējo jeb Debesu pasauli. Tā ir cilvēces zināšanu un ideālo priekšstatu apkopojuma modelis. Šī zīme simbolu valodā ir Saules lēkta un rieta grafiskais attēlojums. Saistīta ar nemainīgo Saules ritumu, ar tās mūžīgo ceļu debesu kalnā.

*Liela bija Liela diena, maza mana villainīte;
Es apsedzu Lielu dienu ar to mazu villainīti.
Ko Lieldienas man atnesa par gadskārtas gaidījumu?
Vienu pašu zīdautiņu, vējiņam vīcināt.*

Kad Saule ir tik augstu pakāpusies debesu kalnā, un dienas garums ir tik liels, ka sāk pārspēt nakti, tad svin Lieldienu jeb LIELO DIENU – tas ir pavasara svinamais laiks – PAVASARA SAULGRIEŽI.

*Nāc, māsiņa, kad nākdama, nāc Lieldien' uz brāļiem;
Lieldien' brāļi alu dara, Lieldien' kāra šūpulītes.*

Pēc senas teiksmas šajā laikā Dievam esot šūpulis kārts.

*Ziemašsvētki, Liela diena, tie Dievam lieli svētki:
Ziemašsvētkos Dievs piedzima, Lieldienā šūpli kāra.*

Lieldienu svinību personificējums ir lielā sieva Mārgieta.

Svinamais laiks – Sērsnu laika 5. savaites piektā, sestā, septītā diena.

Jaunajā laika skaitīšanā - parasti laika posmā no 20. līdz 22. martam (jāvadās pēc Saules astronomiskajiem punktiem).

Ļaužu dzīvē skaļu prieku par Lieldienu tuvošanos izteic rotāšana un gaviļēšana – meitu dziedāšana klusos pavasara vakaros, apdziedot dabas atmodu, puķes un jaunu ļaužu attieksmes. Gaviļēšana ir īpašs dziedāšanas veids, kas savā pirmatnējā nozīmē izpauž sasaukšanos, sazināšanos, saūjināšanos. Kad dzird meitas gaviļējam un rotājam, tad Lieldienas nav vairs tālu. Arī pašas Lieldienas atbrauc gaviļēdamas.

*Kalnā kāpu es dziedāt, uz akmeņa gaviļēt,
Lai trīc visa tautu zeme, lai dzird mani bāleliņi.*

Lieldienu piederumi – olas un plācenis - simbolizē SAULI. Lieldienu Dainas runā par zelta, sudraba un baltām olām. Šīs krāsas simbolizē enerģijas: zelta – Dieva enerģiju, sudraba – Māras, bet balta – Laimes enerģiju.

Nozīmīgākie Lieldienu priekšdarbi ir apģērbu gatavošana un greznošanās, arī Lieldienu ēdienu gatavošana un šūpoļu kāršana. Ļoti svarīga ir šūpoļu vietas izvēle.

*Cērtat, brāļi, oša kārtis, vītējiet saulītē;
Kad atnāks Liela diena, pakariet šūpolītes.
Lieldienīte man vaicā, kur tie kāra šūpulītes?
– Straujas upes maliņā, ozoliņa zariņā.
Nekarat šūpulīti aramāi zemītēi;
Aramai zemītei zelta nauda apakšā.*

Pirmie, kas modušies Lieldienas rītā, iet modināt gulētājus, kuri tiek šaustīti ar pūpolu zariem, jo tas veicina veselību un modrību. Šaustītāji tiek apdāvināti ar olām un plāceņiem. Pamodušies ļaudis steidzas mazgāt seju tekošā ūdenī, jo šajā dienā ūdenim piemīt īpašs spēks.

Viena no Lieldienu rīta izdarībām ir „**Putnu dzīšana**” vai „**Putnu šaušana**” – precīgi gājieni lielā pulkā ar dziesmām un mūziku, tikai gājiena dalībnieki vairs nav noviepušies kā ziemas pusē – Mārteņos, Ziemassvētkos, Meteņos. Ar aizzenamiem putniem esot domātas raganas, skauģi un nelaiimes, kā arī paša cilvēka sliktie ieradumi.

*Agri lēca saulīte Lieldienas rītiņu; vēl jo agri māmiņa meitiņas cēla.
Meitiņas cēla galviņu sukāt, matiņus pīt, putniņus dzīt.
Nākat, putnu dzinējiņi, pa krūmiņu krūmiņiem;
Aizzeniet sīkus putnus pa zariņu zariņiem.*

Pabeiguši dzīt putnus, dzinēji atgriežas sētā, kur tos sagaida saimniece, aicinādama azaidā.

*Nāc, māmiņa, vārtu vērt, pārnāk putnu dzinējiņi;
Pārnāk putnu dzinējiņi, putnu pauti vācelē.*

Liieldienu jaukā kā izprieca ir šūpošanās, kas simbolizē teiksmās minēto šūpļa kāršanu Dievam. To nozīme ir saistīta arī ar dzīvības rīta iekustināšanu. Gaisma un tumsa ir nonākusi līdzsvarā, savā ziņā tas ir apstāšanās brīdis, kas jāpārvar, tāpēc šūpošanās palīdz dabai pārkāpt šo vienādības brīdi un iekustināt dzīvības spēku. Jo augstāk šūposies, jo ražīgāks būs jaunais ritums. Parasti šūpolēm cirstas ozola vai oša koka kārtis.

*Kas to Lieldienu iešūpoja,
Tam auga liniņi, tam kaņepītes.
Ai, odiņi, masališi, neēdiet šovasar:
Jau es gan šūpojos, visas trīs Lieldieniņas.
Pašūpo, brāleliņu, došu olu, došu olu!
Man vistiņas dētin dēja, kladzināt kladzināja.
Ko es došu, ko es došu šūpolīša kārējam?
Došu cimdus, došu zeķes, līdz zemīti linu kreklu.*

Tāpat pazīstama rotaļa ir „Ripu sišana”, kur ripa ir Saules zīme.

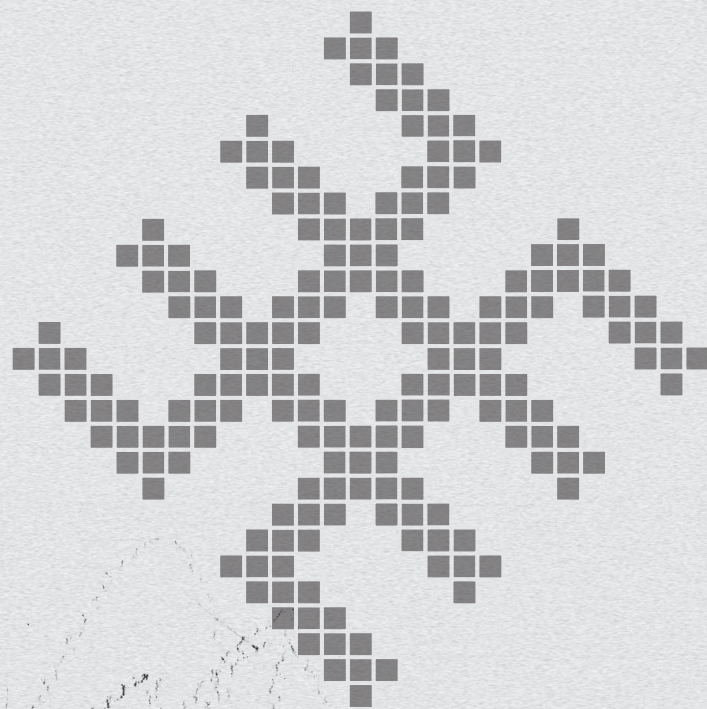
*Piecu brāļu māsa auga, piecas ripas pūriņā;
Kad atnāca svēta diena, ar brāļiem ripājās.*

Laiks aizskrējis vēja spārniem, un pienācis brīdis atvadām.

*Gausi nāca, drīz aizgāja tā bagāta Liela diena:
Trīs dieniņas, trīs naksniņas, iet pa kalnu kūpēdama.
Ej ar Dievu, Liela diena, mēs tev` skaisti vadīsim;
Nāc atkal citu gadu, mēs tev` skaisti saņemsim.*

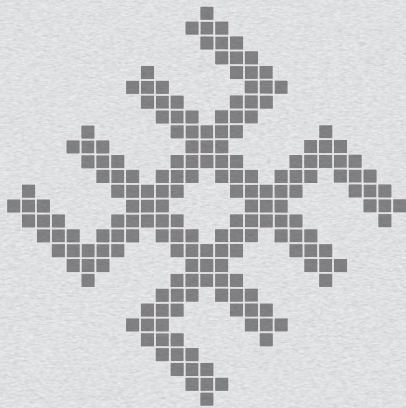
*Liela diena ir diena, kad Saule nāk atpakaļ uz mūsu Māras zemi.
Tas ir saistīts ar gaismas, vai pareizāk, Dieva gaismas triumfu – uzvaru pār tumsu –
tā ir Lieldienu īstenā nozīme, un tam bija pakārtoti visi riti un visas izdarības.*

ŪSINĀDIENAS MĪKALE

ŪSIŅA ZĪME ir gaismas zīme, kas atveido Saules zirgus, kuri velk Sauli debesu kalnā. To sauc arī par Atslēgas zīmi, jo Ūsiņš atslēdz durvis vasarai - atnes kokiem lapas un zemei zāli. Ūsiņa zīme dod īpašu spēku - tā mudina vērot, saprast un darīt, lai darāmais gūtu svētību.

*Pa kalniņu Ūsiņš jāja ar akmeņa kumeliņu;
Tas atnesa kokiem lapas, zemei zaļu ābuliņu.*

Ar Ūsiņdienu iesākas vasara, ziedu laiks un arī jauns saimniecības gads.

Svinamais laiks – Sulu laika 5. savaites pussvēte un svēte.
Jaunajā laika skaitīšanā Ūsiņi svinami 7. vai 8. maijā.

Dievadēls Ūsiņš ir tas pats tautas dziesmās minētais Saules kalps, Saules stūrmanis, arī Saules kumeļu braucējs un Saules vedējs. Ūsiņam piemīt viss, lai ienestu tautas dzīvību skaistumu un taisnīgu dzīvošanu. Ūsiņš ir Dieva padoma un varas turētājs savā tautā un zemē vai, runājot šodienas izpratnē, Ūsiņš ir SAIMNIEKS.

*Ūsiņš stāv sētmalā, gaid`, lai sauc istabā.
Nāc, Ūsiņ, istabā, sēdies galda galiņā.
Ļaudīm lieli brīnumiņi par Ūsiņa kumeļiem:
Pieci zirgi, divi ķēves, septiņsimti kumeliņu.*

Ūsiņš ierodas kā mīļš, gaidīts viesis un atnākdams atnes zaļu zāli, lapas, pieguļnieku dziesmas, bet galvenais Ūsiņa pamatdarbības lauks, kura dēļ tas ierodas, ir rūpes par ļaudīm un zirgiem vasarā.

*Es Ūsiņa gan gaidīju, nevarēju sagaidīt;
Kumeliņš sagaidīja, staļļa grīdu spārdīdams.*

Ūsiņam par godu pirmo vasaras nakti jāz zirgus pieguļā un dienā pirmo reizi laiž lopus ganos. Abi ir priecīgi notikumi, tāpēc tajos valda skaļums un jautriība, turklāt vakarā, pārvedot lopus no ganiem sētā, sākas rumulēšanās.

*Kliedza vīri, zviedza zirgi, Dieviņš jāja pieguļā;
Dziedāj meitas, māva govis, Māra laida ābulā.*

Ūsiņa piederumi ir zirgi, bites un gaismas saucējs – gailis.

*Ūsišam, tētiņam, zirgu kopt gribējās;
Dienā nesa auzu sieku, naktī saldu ūdentiņu.*

Ūsiņam arī ir ģimene – divi dēli, kas ir dvīņi – Auseklis un Rieteklis. Tie darbojas, Saulei lecot un norietot. Ūsiņa sieva ir Uša, un ir arī meitas – cimdu adītājas. Ūsiņa meitas un dēli, tāpat kā citi teiksmu tēli, ir nodarbināti lauku darbos sētā un pieguļā, līdzīgi Ūsiņam pašam.

*Ūsiņam bij divi dēli, abi vienu vecumiņu;
Neredzēj, kad tie dzima, tik redzēja staigājot.
Kas kaiš Ūšas meitiņām raibus cimdus neadīt;
Ūša sprēda, šķeterēja, Daugaviņa balināja.*

Ūsiņam dod ziedojumu, lai nodrošinātu tā labvēlību un palīdzību nākamajā vasarā. Šī ziedošana lielākoties izpaužas devumā, kas kļūst par Ūsiņa mielasta sastāvdaļu. Ūsiņa mielastam galdā liek no rīta kauto gaili, olas, ceptas karašas un alu. Dainās redzams, ka Ūsiņam solīti arī svārki un jostas. Svinību mielastā lūdz piedalīties arī pašu Ūsiņu.

*Devu, devu Ūsiņam, ko es biju solijuse;
Melnu gaili, sarkan` seksti, ar visiem nadziņiem.
Ūsiņam gaili kāvu pašā svētku rītiņā,
Lai tas man zirgus gana šo garo vasariņu.*

Pēc mielasta gatavošanas jāt zirgus pieguļā, līdz ņemot olas par ziedu Ūsiņam, zintēšanai un pieguļas ēdienu gatavošanai. Pie pieguļnieku ugunsкура pirmajā vakarā pulcējas ļaudis no vairākām sētām. Tiek dziedināts Ūsiņš ar dziesmām, dejām, rotaļām un citām rituāla darbībām.

*Ei, Ūsiņ, labais vīrs, jā ar mani pieguļā;
Es guntiņas kūrējiņš, tu kumeļu ganītājs.
Tumša nakts, zaļa zāle, laukā laižu kumeliņu;
Nu, Ūsiņ, tava vaļa, nu tavā rociņā.
Šovakar, šovakar jāsīm, brāļi, pieguļā;
Nesīsim Ūsiņam simtu olu dāvanām.
Ūsiņš zirgu nojādīja, pieguļnieku meklēdams;
Gudri bija pieguļnieki, neguļ ceļa maliņā.
Ūsiņš jāja pieguļā ar deviņi kumeliņi;
Es tecēju vārtus vērt, man iedeva devīto.*

Pieguļā ēd olu kulteni ar gaļu – pantāgu. Pieguļnieki pie ugunsкура dzied un koklē, bet puisi, kas nodomājuši vasarā iet precībās, dod par to ziņu taurējot.

*Kokles skan, kas koklēja? Koklē mani bāleliņi.
Koklē mani bāleliņi, kumeliņus ganīdami.
Klausies, mana līgaviņa, kur es jāju pieguļā,
Kur es pūtu vara tauri, kur skanēja bērzu birze.*

Pirmās pieguļnieku nakts rītā var atrast izdzisuša ugunsкура pēdas ar Ūsiņa nojaušamo klātbūtni.

*Te gulēši pieguļnieki, te kūruši uguntiņu,
Te Dieviņš sildījies, te palicis zobentiņš.*

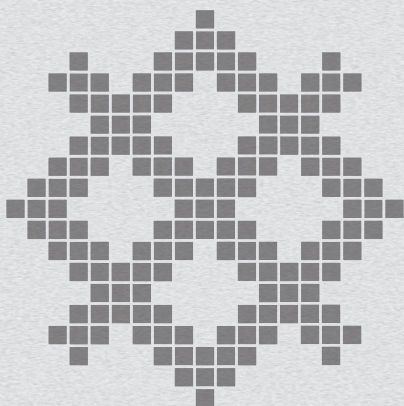
Ūsiņš ir gaismas vedējs un laimes nesējs katrā sētā. Zirgs jau izsenis ir Dieva spēka simbols un norāda uz Ūsiņa varenību un spēku. Ūsiņš ved veiksmi visos darbos un lauku lauču sadzīvē. Dievadēls Ūsiņš ir starpnieks starp Dievu un cilvēkiem.

VASARAS SAULSTĀVJU JEB
JĀŅA DIENAS MĪKALE

SAULES ZĪME ir Saules gaismas simboliskais attēlojums - dzīvības spēku kulminācijas un piepildījuma zīme. Saule ir pakāpusies visaugstāk debesu kalnā, pilna dzīvinoša spēka, spožuma un enerģijas.

*Jānīts brauc katru gadu, atved ziedu vezumiņu;
Še saujiņa, te saujiņa, lai zied visa pasaulīte.
Sanāciet, Jāņa bērni, sagaidiet Jāņa dienu!
Jāņa diena lepni nāca, ugunīs vizēdama.*

Lielākās gadskārtējās svinības ir vasaras viducī, Vasaras saulstāvjos. Šajā laikā Saule visaugstāk uzkāpusi debesu kalnā, un dienas ir visgarākās, bet naktis visīsākās. Svinību laiks turpinājies līdz pašai Pēterdienai ieskaitot, ko dainas dēvē par *Lapainīti*, bet Jānis ir *Ziedainītis*.

*Jānīts nāca par gadskārtu savus bērnus apraudzīt,
Vai tie ēda, vai tie dzēra, vai Jānīti daudzinaja.
Gana ēda, gana dzēra, gan Jānīti daudzinaja.*

Svinamais laiks – Ziedu laika 5. savaites septītā diena, pussvēte, svēte.

Jaunajā laika skaitīšanā Vasaras saulstāvji svinami no 20. līdz 22. jūnijam (parasti saulstāvju nakts ir no 21. uz 22. jūniju).

Jāņi ir Dainās visvairāk apdziedātā gadskārtas svinību norise - ap 200 Dainu stāsta par Vasaras saulgriežu cilvēkoto teiksmu tēlu - Dievadēlu Jāņi, bet svinību norise, apdziedāšanās un līgošana aptver vairāk nekā 2000 Dainu. Vasaras saulgriežu personificējumu, teiksmaino Dievadēlu Jāņi, Dainas izceļ kā cēlu un dižu tēlu.

*Jāņīšam zelta josta, sudrabiņa zobentiņš;
Mirdz jostiņa, spīd zobenis, pa vārtiem iejājot.
Vai, Jānīti, Dieva dēls, tavu platu cepurīti!
Visa plata pasaulīte apakš tavas cepurītes.*

Dainās atrodam arī Jāņa sētas tēlojumu – tā atrodas Jāņa kalnā un ir līdzīga ļaužu sētai, bet greznāka un bagātāka.

*Kam tās tādas lielas mājas, kam tie kupli koku dārzi?
Tās Jāņīša lielas mājas, tie Jāņīša koku dārzi.*

Jāņim ir skaista sieva, meitas un dēls.

*Jāņītim daiļa sieva par visām(i) sieviņām;
Dzīparota, maranota visām zemes puķītēm.*

*Jānišam dēls piedzima pašā Jāņa vakarā;
Jau rītā ganos gāja apautām kājiņām.
Jānišam divi meitas, viena liela, otra maza;
Lielākā zeltu nesa, mazākā sudrabiņu.*

Pēdējā Dainā tiek runāts par dievišķām zelta un sudraba enerģiju plūsmām, kurām piemīt liels dziedniecisks spēks tieši Vasaras saulstāvjos, kad ļaudis attīrās un atjaunojas fiziski un garīgi. Tas ir gada visstiprākais laiks, ko katrs cenšas izmantot, lai līdzētu sev, savai sētai un dzimtai.

Jau pirms Jāņiem dzirdamas dziesmas ar piedziedājumu LĪGO, jo visa daba ligojas briedumā un auglibā.

*Visu gadu dziesmas krāju, Jāņu dienas gaidīdama;
Kad atnāca Jāņu diena, nu dziesmiņas jāizdzied.*

Jāņa dienas gaidīšana un ieligošana iet līdztekus daudziem priekšdarbiem, kas paveicami, pirms ierodas teiksmainais Jānis. Ļaudis steidzas nobeigt darbus laukā, izravēt dārzu, apkopt sētu un pagalmu, lai nedotu iemeslu Jāņa bērniem apdziedāt sētas ļaudis par nevižību.

Pussvētē pirms Jāņa dienas, kas tautā pazīstama kā Zāļu diena, nozīmīga paraža ir sētas pušķošana, vainagu vīšana un Jāņu zāļu lasīšana.

*Viena pati Jāņu zāle deviņiem žuburiem;
Devītāi žuburā zelta poga galiņā.*

Puiši un meitas pušķo vārtus, ēkas, durvis, logus, istabu, jumtu, galdus, krēslus, darbarīkus, lopus – katru vietu un lietu. Pušķošanas nozīme ir auglības un svētības veicināšana sētai, kā arī aizsardzība pret ļauno. Pušķošanai lieto ozola zarus, bērzu meijas, lapas, ziedus un ziļu pušķus, bet var lietot arī kļavu un ošu zarus un lapas. Apsi pušķošanai neizmanto – Dainas to ir nopēlušas kā pušķošanai nederīgu. Jāņu zāles beidz lasīt naktī, jo vēlāk tām vairs nepiemīt burvības spēks.

*Skrien, ragana, šķērsu gaisu, ne manā sētiņā;
Mana sēta dzelziem kalta, adatām jumti jumti.
Es iespraudu asu dadzi savā lopu laidarā;
Lai izbada Laumai acis, kas staigāja Jāņu nakti.
Nejāj, manu bāleliņ, Jāņu nakti pieguļā;
Jānīts tavu kumeliņu dzelžu zāli ēdināja.
Jāņos govu neslauciet, ganos agri nedzeniet;
Raganiņa krūmiņos slauc savā podiņā.*

Jāņa dienas mielasts ir bagāts dažādiem ēdieniem – sieru, maizi un raušiem, gaļu un, protams, alu.

*Jāņa māte sieru sēja deviņiem stūrīšiem;
Šim stūrītis, tam stūrītis, Jānim siera viducītis.*

*Jānītim klaipu cepu triju rītu malumiņu;
Ne deviņi nevarēja smaga klaipa kustināt.*

Jāņa dienas mielasts beidzas ar pateicību un laba vēlējumiem saimniekam un saimniecei – Jāņa tēvam un Jāņa mātei. Pēc mielasta sākas malu apligošana un veltīšana.

*Jāņu dienu jāliigo, vai iet labi, vai iet slikti;
Tautiņās jādzīvo, vai iet labi, vai iet slikti.*

Meitas pin vainagus no deviņām dažādām zālēm. Ar šiem vainagiem rotājas pašas pinējas, un tiek rotātas arī ēkas, mājlopi un sēta. **Ļaudis ar vainagiem un Jāņu zālēm apstaigā savas sētas**, tīrumus, dārzus, dziedādami Jāņu dziesmas un nolikdami Jāņu zāles un vainagus, kuru simboliskā nozīme ir nest svētību un laimi cilvēkiem, vairot auglību, bagātību un turību sētā.

*Ja gribiet Jāņu bērnus, tad vārītiņus atdariat;
Ja negribiet Jāņu bērnus, tad ciešāki aiztaisiet.
Uzliksim saimniekam ozoliņa vainadziņu:
Lai aug viņa kumeliņi, ozoliņa resnumiņu.
Es uzliku Jāņa mātei baltu puķu vainadziņu,
Lai Dievs dod Jāņa mātei baltgalvišus telēniņus.
Ap tētiņu bites rūca kā ap zaļu ozoliņu;
Ap māmiņu govīs māva kā ap zaļu āboliņu.*

Apligo arī lopus, tāpēc pušķošana, apligošana un veltīšana ir ļoti nozīmīgas Jāņu norises jeb rituālu darbības, kurās piedalās arī Dievs, Laime un Māra.

*Trim kārtām jostu jožu, govju kūti daiedama.
Audzē, Dievis, mīļa Māre, trim kārtām laidarā!*

Parasti Jāņa bērni ir gaidīti ciemiņi, bet var ierasties arī neaicināti, tomēr visi tiek laipni uzņemti un cienāti ar sieru un alu. Jāņa bērni apdzied nepušķotās un nesakoptās sētas. Notiek savstarpēja jautra un asprātīga apdziedāšanās, bet to neviens ļaunā neņem. Pēc pacienāšanas un apdziedāšanās Jāņa bērni pateicas saimniekam un saimniecei un novēl sētai Dieva svētību. Atvadoties Jāņa bērni iestāda sētā ozolu un pēc tam iet uz nākamo sētu vai pulcējas pie Jāņuguns kalna galā. Mājinieki nācējus sagaida pie ugunskura, un apsveicinoties visi apmainās ar Jāņu zālēm.

Vasaras saulstāvju svinībās ugunij ierādīta nozīmīga vieta. Uguns dedzināšana ir daļa no svinību rituāla – augsti paceltā uguns simbolizē Saules uzkāpšanu zenītā un piešķir svētkiem sevišķu spožumu. Uguni var kurt gan kārts galā, gan zemē. Kārts galā degošu mucu sauc par *pūdeli*.

*Kas mirdzēja, kas vizēja viņā lauka galiņā?
Jānīts kūra uguntiņu, savus bērnus gaidīdams.
Lej, Jānīti, vara sveci, liec kārtiņas galiņā,
Lai redzēja Jāņa bērni, Jāņa nakti ligojot.*

Kad Jāņuguns iededzināta, atskan taures skaņas, kas sauc kopā Jāņa bērņus. Taures pūtējs ir teiksmainais Jānis. Jāņa taurēšana īpaši attiecināta uz jauniem puisiem un meitām, jo Jāņa nakts ir liksmības laiks, kad daba zied, un jaunās sirdīs plaukst mīlestības jūtas. Jāņa kalnā pie uguns norisinās visas Jāņa nakts izdarības: līgošana, dejas, rotaļas un apdziedāšanās. Līgošana pie Jāņuguns turpinās visu cauru nakti. Šajā naktī jaunieši nopietni domā par mūža drauga nolūkošanu. Puišu un meitu iepazīšanās notiek, arī Jāņu zāles lasot un papardes ziedu meklējot.

*Gan pazinu to puisīti, kas ņems sievu šoruden:
Visu cauru Jāņa nakti griežas meitu pulciņā.*

Jāņa naktī mātes lieku reizi atgādina meitām, ka jābūt apdomīgām un jāsargā tikumu. Par meitu tikumu stāv nomodā arī Jānis.

*Jāņu nakti, meitiņ, sargi savu puķu vainadziņu!
Nakts ir silta, galva karsta, novīst puķu vainadziņš.*

Pie Jāņuguns notiek arī nozīmīgas rituālas darbības: dejošana ap ozolu, kur deju apkārt ozolam vada pats Jānis, un tai ir auglības veicinātājas un svētības nesējas nozīme. Lēkšanai pār ugunsroku un pērno vainagu mešanai ugunī arī ir attīrīšanās nozīme.

*Jāņa diena, Jāņa nakte, nu pats Jāņa vakariņš;
Nu Jānītis dančus grieza apakš kupla ozoliņa.*

Negulēšanai Jāņa naktī piedēvēti vairāki iemesli: paliekot nomodā, iegūst labu veselību, modrību nākamam gadam un auglību; puisi un meitas par negulēšanu var sagaidīt labu dzīves draugu, turklāt negulētājiem sagaidāma arī laba raža druvās. Dainas liecina, ka pats Dievs Jāņa naktī sastopams uz lauku ceļiem.

*Līgojiet Jāņu nakti, lai aug mūsu kāpostiņi,
Lai aug mūsu kāpostiņi kā Jāniša cepurīte.
Es jums saku, jaunas meitas, Jāņu nakti neguljiet;
Kas gulēja Jāņu nakti, mūžam vīra nedabūja.*

Jāņa dienas rītā Saulei piedēvētas brīnišķīgas īpašības, tāpēc Jāņa bērņi to sagaida ligodami.

*Līgojam, līgojam, neguļam, neguļam,
Redzēsam, redzēsam, kur Saulīte rotājās.
Jaunas meitas, jauni puisi, Jāņa nakti neguļat,
Tad rītā redzēsīt, kā saulīte rotājas:
Brīžam zila, brīžam zaļa, brīžam tāda iesarkana.*

Tad Jānim laiks doties projām, un atvadu dziesmas skan visās malās. Jāņa bērni viņu pavada ar dziesmām un solījumiem gaidīt atkal citu gadu.

*Brauc ar Dievu tu, Jānīti, ar to ziedu vezumiņu;
Brauc atkal citu gadu, mēs tev skaisti saņemsim.
Jāņam vārtus aizverami, Pēteram atverami;
Jāņam sievu atvedam, Pēterami saderam.*

Svinības Vasaras saulstāvjos ir raksturīgas visām pirmsautāmiņām. Tagadējā kalendārā Jāņa diena ir 23. jūnijā – datums ir pārcelts par divām dienām uz priekšu un nesakrīt vairs ar Vasaras saulgriežiem, bet, kā teikts Dainās, tikai Jāņa naktī plūktām zālēm ir spēks, bet citas dienas ir kā jau visas citas dienas.

*Visa bija Jāņa zāle, ko plūc Jāņa vakarā;
Ko plūc rīta saulītē, tā vairs lieti nederēja.*

Latviešu Jāņa dienas svinību nozīme un norises aizvien vēl atbilst tautas senajām paražām – tās ir dzīvas mūsu tautā vēl tagad, un par tām dzied neskaitāmas līgotnes.

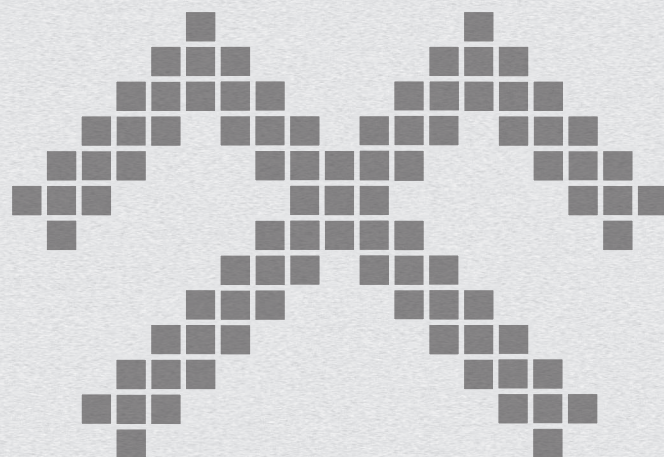
Jāņi ir Vasaras saulstāvji – augstākais Saules pacelšanās punkts zenītā, un tos svin jo īpaši krāšņi, jo kas gan to var zināt, vai Saulīte vēl atnāks atpakaļ, ja to mīli nelūgs, ja skaļi neuzgavilēs viņas spožumam, ja nebūs, kas par to priecājas.

Mūsdienās esam novirzījušies no pareizajiem saulstāvjiem uz Jāņu svinēšanu kā gada kārtējiem svētkiem, kas vairāk saistīti ar personu un personifikācijas godināšanu. Jānis ir teiksmu tēls – darītājs un tāpēc personificēts simbols ļaužu rosībai lielajā pasaulē, bet svētki ir svinami Saulītei par godu.

Starp Jāņiem un Jumjiem ir vēl 3 svinamas dienas: Pēteri, Laidene un Jēkabi. Šīs dienas nav saistītas ar lielām svinībām. Par tām Dainās atrodami apraksti, bet ziņas ir skopas. Pēteru, Laidenes un Jumja tirgus izvietojums ir skatāms Saules kalendāra grāmatas pielikumā.

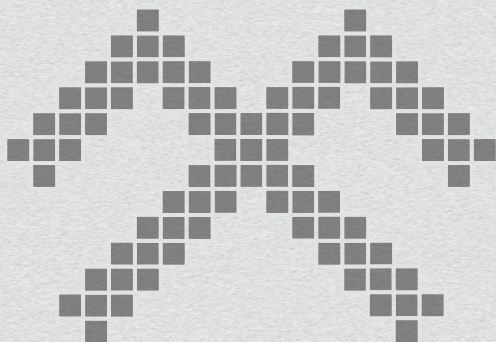
Zināšanai: Vadoties pēc Gregorija I ieteikuma (601.g.) ievietot nekristīgo svinību saturā kādu kristīgo nozīmi, katoļu baznīca 24. jūniju izsludināja par sv. Jāņa Kristītāja dienu, izvēloties datumu sešus mēnešus pirms Ziemassvētkiem, tātad ar vienas dienas atstarpi no Jāņiem. Latviešos šis svešais jēdziens acīmredzot nav spējis iespiesties, jo latviešu Jāņu svinību nozīme un norises aizvien vēl atbilst tautas senajām paražām.

JUMJA DIENAS MĪKALE

JUMIS ir zemes un auglības zīme, dvīņu zīme, kas rāda: divi kopā, jo Jumim viss padodas dubulti. Šī zīme veicina auglības spēku, bagātību, izdošanos un veiksmi, kas skan kā novēlējums – *Lai tev auga divas vārpas viena stiebra galiņā!* Jumis ornamentā visbiežāk sastopams kā divžuburainas vārpas grafiskais attēls. Tā ir viena no visbiežāk izmantotajām zīmēm. Vēl aizvien zemnieku mājas rotā un aizsargā Jumja zirdziņi.

*Es nezinu, kas par vīru iet pa ceļu dancodams:
Miežu svārki, rudzu kreklis, apeniša cepurīte.*

Jumis ir auglības personificējums — tas saistās ar labības ievākšanu, bet ne tikai. Par Jumi sauc divas kopā saaugušas vārpas, ābolus, sēnes, riekstus u.c.

*Jumu, Jumu vārpa auga, Jumī jauni cilvēciņi;
Dancos mani kumeliņi, kad es braukšu precībās.*

Svinamais laiks – Siena laika 5. savaites pussvēte un svēte.
Jaunajā laika skaitīšanā Jumji svinami 7. vai 8. augustā.

Jumis ievada RUDENĀJUS – laiku, kad sākas labības pļauja un tiek cepta pirmā jaunās ražas maize. Nobeigums Rudenāju mistērijai ir Rudens saulgrieži jeb Apjumības, kad noslēdzas viss lielais ražas novākšanas cikls.

*Kas piesēja melnu zirgu pie kūlava durvitiņām?
Rudzu Jumis i piesēja, miežu Jumis atraisīja.
Jumīts bēdza runiņā, no runiņas gubiņā,
No gubiņas klētiņā, no klētiņas apcirknī.*

Viss šis laiks ir Jumja pārziņā un Māras gādībā. Vasarā Jumis guļ druvā zem pelēka akmens vai tīruma galā, rudenī viņš ierodas mājās uz Apjumību svinēšanu, bet pēc tam atgriežas atpakaļ laukā vai arī klētī pie ievāktās ražas. Rudzus sēj rudenī, tāpēc Dainas teic, ka rudzu Jumis līdz ar sēklu aiziet atpakaļ tīrumā, turpretī cita labība nonāk klētī zem jumta, kur pārziemo arī attiecīgie Jumīši.

*Kur, Jumīti, tu gulēji šo garo vasariņu?
— Tīrumiņa vidiņā, zem pelēka akmentiņa.
Ej, Jumīti, nu uz lauku, garu ziemu izgulēj`s.
Sāci jaunu vasariņu, svēti mūsu labībiņu.*

Folklorā minēts rudzu Jumis, miežu, auzu un linu Jumis, un ar katru no tiem saistīti savi ticējumi, savi izpildāmie rituāli.

*Eita visi nu uz lauka Juma ķert tīrumā;
Kas saķers rudzu Jumi, tam būs laime citu gadu.
Miežu Jumis nokliedzās, uz kalniņa stāvēdams,
Ieraudzīja auzu Jumi, zem pajumta ligojot.
Vai meitiņas, vai māsiņas, tīri Jumi ravējiet,
Lai man auga tīri lini kā tīrais sudrabiņš!*

Dainās minēts, ka Jumim ir sieva Jumala un bērni - visi kopā tie ir ražības un auglibas izteicēji.

*Jumis kļiedza, Jumis sauca, kur palika Jumaliņa?
Jumaliņa atsaucās tīrumiņa galiņā.
Jumīts veda Jumaliņu, rudzu ziedā vizinātu;
No kalniņa lejiņā kūpēt kūp kumeliņi.*

Jumja bērnu tēli nav aprakstīti, bet pats Jumis gan aprakstīts diezgan plaši. Jumim pieder zirgi un rati. Jumis izceļas ar skaļumu, lēkāšanu, diešanu un bēgšanu no meklētājiem, kā arī ar Jumalas meklēšanu un pārmācīšanu, braukšanu, lielīšanos un sasaukšanos. Jumja tēls var atšķirties atkarībā no dažādām labības šķirnēm vai liniem.

Jumi ražas ievākšanas sākumā apdāvina un sola tam dažādus labumus. Apsolītie ēdieni ir pašu ļaužu mielasta galvenā sastāvdaļa.

*Jumīšam kreklu devu, Juma mātei paladziņu,
Lai tas man šito gadu garus linus audzināja.*

Jumja ņemšanas rituāla pamatā ir pateicība Dievam par doto ražu (ar 1650. g. 29. okt. rīkojumu šis rituāls tika aizliegts).

*Svētī, Dievs, to vietīņu, kur ēdām, kur dzērām;
Audzē, Dievs, div` vārpiņas viena salma galiņā!*

Jumis ir jāsaņem pirms saules rieta, tikai tad tas dod savu svētību.

*Ne piektdien Jumi ņēma, ne bez saules vakarā;
Otradien, ceturtdien, kad Saulīte launagā.*

Rudenāji sākas ar svinīgu brīdi, kas norisinās šādi: pirms saime sāk rudzu pļauju, saimnieks apiet vai apjāj lauku, vai arī pirmais appļauj lauku — nodrošinās pret Jumja aizbēgšanu. Pirmais sāk pļaut pats saimnieks, viņam seko citi darbinieki, un katrs nopļauj tik daudz, lai varētu sasiet vienu kūlīti.

*Bēdz, Jumīti, tec, Jumīti, nu nāk tavi ķērājiņi,
Nu nāk pati saiminiece Juma ņemti tīrumā.
Visu dienu Jumi dzinu pa lielo tīrumiņu,
Nu sadzinu, nu panācu tīrumiņa galiņā.*

*Ai, meitiņas, ai, māsiņas, piniet Jumi pinītē;
Sapinušas pārsviediet pār vizuļu vainadziņu.
No druviņas pāriedama, vārpu viju vainadziņu;
To pārnesu māmiņai par launaga nesumiņu.*

Kūlišus sastata trijos statos, pie kuriem notur svinīgu brīdi ar mielastu: saimnieks izdala plāvējiem maizi, gaļu, medalu un pateicas Dievam par devumu. Pēc tam sākas plāušana, bet plāujas beigās norisinās Jumja ķeršana un ņemšana. No pēdējā plāvuma nopin vārpu vainagu, vītņi vai pušķi, kas simbolizē Jumi. To pārnes mājās un noglabā klētī. Kad Jumis noglabāts, sākas mielasts: tam ir izcepta jauna rudzu maize, vārīta rudzu putra un darīts alus.

No pirmā labības plāvuma cep Jumja vai Māras klaipu. Tam piemīt liela simboliskā nozīme, un pats cepšanas process ir saistīts ar zīmīgām izdarībām. „Kad pirmo reizi cep jaunu rudzu maizi, tad to kukuli, kas pirmais ielaists krāsnī, uzglabā klētī veselu gadu, kamēr liek atkal jaunu kukuli tai vietā” (A. Bilenšteina rokr., Kazdanga).

*Cep, māmiņa, kviešu maizi, dari saldu alutiņu,
Nu sanāca tavi bērni, rudzu Jumi saņēmuši.*

Vienu ciklu nomaina nākamais, un saglabātais maizes kukulis, tāpat kā vārpu Jumītis, kas atrasts uz lauka un novietots klētī, vai no pirmā rudzu plāvuma sapītais vainags simboliski glabā sevī lauku auglību un svētību. Tā ir senās tradīcijas būtība – saistīt ciklus vienotā vainaga vijumā, sasiet pagātņi ar tagadni, lai spēcinātu nākotni. Arī pati Jumja zīme darbojas kā aizsardzības un auglības simbols, kā savienošanās un pāra spēks. Dainas rāda, ka šādas izdarības notikušas, katra labības veida plāuju nobeidzot, bet visbiežāk tiek runāts par linu un rudzu Jumi.

Linu plūkšana ir sieviešu darbs un sieviešu pulciņam ir sava barvede, kas veic gan simboliskas izdarības, gan vada darbu. Linu plūkšana bieži notiek ar talku, un te barvedei ir plašs darbības lauks. Viņai ir īpaši veidota stebere – gara nūja, pie kuras piestiprināti Jumīši – kopā saauguši burkāni, sīpoli un citas dabas veltes. Rituālā izmantotā stebere ir auglības simbols. Linu Jumi tāpat mēģina ķert un „noķerto” Jumi paliek zem akmens vai sasien vainagā un paglabā klētī. Rudenāju noslēgumā, kad pie bagātīgi klātajiem Apjumību galdiem visi kopā dzied un dejo, barvede izspēlē rotaļas ar steberi, kaitinot jaunos puisi, jo Apjumības ir līksmības un vitāla dzīvesprieka pilns laiks.

*Lielu, platu baru dzina pār bāliņa tīrumiņu,
Gribēdami Jumi ņemt, lai projām neaizbēg.
Es mācēju baru vest un steberi parādīt;
Es bij` laba barvedīte, man bij` laba steberīte.
Atcel vārtus, māmuliņa, pašai bara vedējai!
Nav Jumīti atstājuse viņā lauka galiņā.
Nāc ārā, talkas māte, lai es tevi appuškoju,
Lai es tevi appuškoju ar tiem linu Jumīšiem.*

Mūsu Jumis ir auglības un dzīvības pamiņšanos noslēpuma daudzīnājums. Labības novākšana nav vienas dienas darbs – tas ir process, kas ilgst līdz Rudens saulgriežiem jeb Apjumībām, kad visa novāktā raža ir iegūlusi zem jumta un var iestāties Dievainas jeb klusais veļu laiks.

LIELĀ MĀRA

MĀRAS KRUSTS jeb KRUSTU KRUSTS ir dzīvās matērijas zīme, kas veidojas no četriem slīpiem krustiem un simbolizē matērijas dinamisko dabu un dzīvības aktīvo stāvokli. Tas norāda, ka Māras pasaule ir ierobežota un sniedzas tikai līdz veļu pasaulei ieskaitot, bet sairstot matērijai, dvēsele aiziet tālāk pie Dieva.

*Svētījiet, jaunas meitas, ceturtdienas vakariņu;
Mīļa Māra piedzimusi Ceturtdienas vakarā.*

Māra latviešu pasaulsuzskatā aptver plašus darbības laukus, un līdz ar tiem mainās arī Māras pavārdi, bet nemainīga paliek tikai MĀTE – dabas Māte, ļaužu Māte vai summējot – PASAULES MĀTE. Rudenī, ražas ienākšanās laikā, kad daba ir savā briedumā, tiek atzīmēta Lielās Māras diena jeb Mātes diena.

*Pilna Māras istabiņa sīku mazu šūpulīšu;
Kad to vienu kustināja, tad tie visi ligojās.*

Dainas apraksta Māras dienu, norādot tās vietu gadskārtā: vasarai beidzoties, ražas vākšanas laikā rudens sākumā, kad dabā sākas pirmās vēsuma jausmas.

*Pieguļnieki, pieguļnieki, ņemiet siltas villainītes!
Jau atnāca Māras diena, saltu miglu miglodama.*

Ernests Brastiņš kā Māras dienu min 15. augustu, bet, veidojot Saules kalendāru, pussvēte un svēte pēc Gregora kalendāra iekrīt 16. un 17. augustā. Jāteic, ka Rudenāju laikā var svētīt Lielai Mārai – Pasaules Mātei par godu gan Uguns dienu, gan Maizes dienu, gan Lopu dienu, kā arī, Rudenājiem beidzoties, Dievaines, kad Māra parādās kā Veļu Māte, un dziedināt Māru kā aizbildni visiem dabas spēkiem un dzīvai radībai pasaulē.

Māras īpašā gādībā ir cilvēku ikdiena un mūža galvenie godi, un viss, kas ar cilvēka dzīvi saistīts Šai Saulē – druvas, lauki, mājas un arī viss, kas ar iedzīvi sakarā – siets, ko sijāt, vai slauktuvīte – viss Māras pārziņā.

*Jūs, māsiņas, neziniat, ko dar` Māra laidarā:
Pītin pina, vītin vija zaļa vara slauktuvīti.*

Sudrabiņa vadzi dzinu laidarīša dibenā:

*Tur pakāra mīļā Māra savu piena kāstuvīti.
Aiz ko auga vītoliņš glumajām lapiņām?
Mīļa Māra sviestu sita, vītola rokas slauka.*

Māra ir aizgādne visai dzīvai radībai, bet jo īpaši sievietēm. Māra ir klāt brīdī, kad „Māras pirti” rodas jauna dzīvība. Ja pirts taka palika nekopta, tad Māra dusmojas, jo Māra ir tikumu kopēja, tīrības raudzītāja, audzētāja, tautas vadītāja un sērdienīšu aizbildne. Māra ir Māte visplašākā šī vārda nozīmē.

*Es atradu mīļu Māru, pirtes taku ravējam;
Es atstāju visu darbu, teku līdzu noravēt.
Mīļās Māras pirtiņā div` pelēki akmentiņi:
Sievīnēm uzmeties grūtajās dienīnās.
Ievilkdama es dziedāju, ievilkdama gavilēju;
Ievilkdama mīļā Māra, manu mūžu kārsināja.
Ļaudis mani niecināja, Dieviņš mani cilināja:
Uzceļ mani mīļa Māra laba vīra kumeļā.
Krustu krustām puķes auga mīļās Māras dārziņā.
Kura meita godu tur, tai pin puķu vainadziņu.*

Mārās ir lopu svētki, tāpat kā Ūsiņos - zirgu svētki. Māras dienā sievas un lopu kopējas cepa jauno rudzu maizi, kūla sviestu un gatavoja dažādus piena ēdienus, ar kuriem cienāja ganus. Tad mēdza dziesmās daudzinaņt govīs, kazas, aitas un lopkopību vispār.

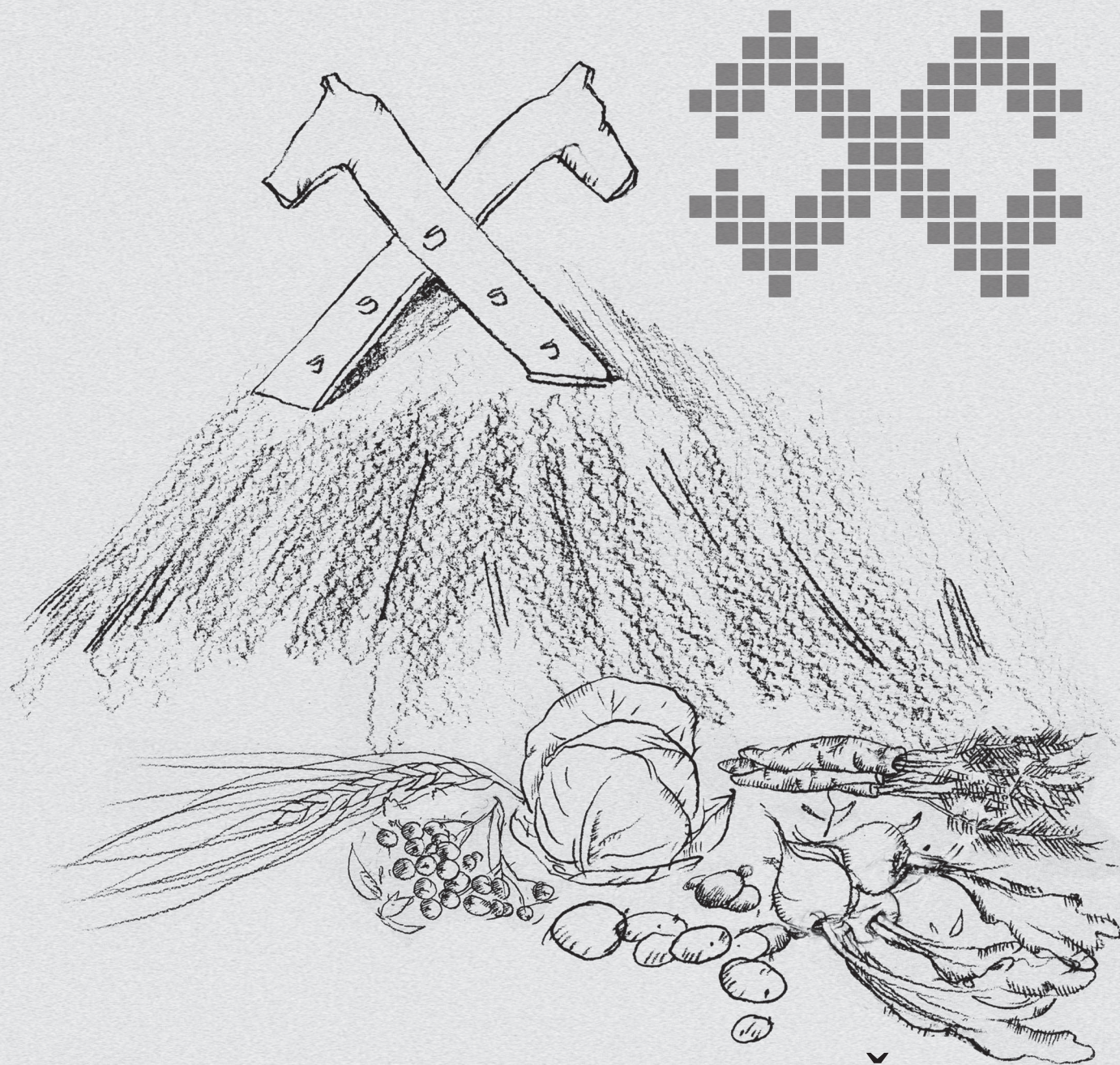
*Jaunas meitas, jaunas sievas, sviniet labi Māras dienu:
Kas svinēja Māras dienu, tai Māriņa basa tek.*

Labā maize ir katras saimnieces lepnums un gods. Maizes cepšana ir liela mistērija, kurā piedalās Māra un, saimniecei darbojoties, pārtop mīļā un jaukā maizītē. Senatnē un arī tagad maizes cepējas krustu krustu velk uz maizes klaipiņa, pirms to laiž krāsnī, un vakarā, gulēt ejot, to zīmē pavarda pelnos, un ar Māru te ir vistiešākais sakars, jo Māra ir saimnieču galvenā aizbildne.

*Svēta Māra maizi cepa uz deviņi liepu lapu.
Dod, Māriņ, tās maizītes, lai nevīta man sirsniņa,
Lai nevīta man sirsniņa par deviņis vasariņas.
Paēduši, padzēruši pateicam Dieviņam:
Dieva galdis, Māras maize, mūsu pašu sūra vara.*

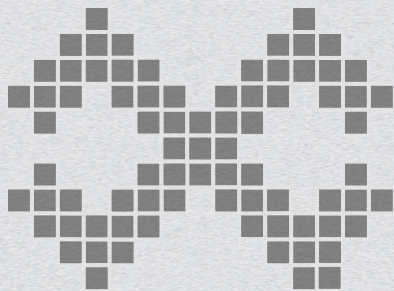
*Māras loma ir tik liela, ka to nevar ne vārdos izsacīt, ne rakstos aprakstīt.
Māra - tā ir māte: Zemes Māte, Vēja Māte, Dzīves Māte. Tikai nelgas centīsies pazemināt
Māras nozīmi mūsu kultūrā. Bez mīļās Māras ne bērnam šūpuli kārt, ne aiziet Tai Saule.
Mīlestības pilniem mums jābūt pret savu Māti Māru, kas mūs pavada no dzimšanas līdz nāvei,
kas uztur visu esošo un devusi visu bijušo...*

RUDENS SAULGRIEŽU JEB
APJUMĪBU MĪKALE

APJUMĪBU ZĪME ir auglības simbols, kur saslēdzas divas pasaules – Šī Saule un Tā Saule, lai nodrošinātu izdošanos un veiksmi. Arī ražas simbols, jo Jumis ir nobriedis gan virs, gan apakš zemes. Ir noslēdzies ražas cikls.

*Ai, Jumīti, akotīti, gan līgoji druviņā;
Līgo manā klētiņā līdz citai vasarai.
Kas piesēja bērū zirgu pie bāliņa klētsdurvīm?
Jumja Māte piesējuse, sēklas dzina sētiņā.*

Rudens saulgrieži jeb Apjumības ir laiks, kad visa raža ir savesta zem jumta. Tas ir svinamais laiks, kad daudzina Jumi un Jumalu kā pāri un arī mazos jumalēnus. Te redzams, ka tautā arī ģimenes vērtības tiek augstā godā turētas. Šo svinamo laiku var saukt arī par ģimenes svētkiem, jo viss zarojas un iet vairumā.

*Jāņa Māte rudzus brida, samta svārkus pacēluse;
Kur nomina vienu vārpu, tur uzauga div' vārpiņas,
Tur uzauga div' vārpiņas, viena salma galiņā.*

Svinamais laiks – Viršu laika 5. savaites pussvēte un svēte. Nākamajā dienā ir Jumja tirgus. *Jaunajā laika skaitīšanā* Apjumības svinamas no 21. līdz 23. septembrim.

Rudens svinamais laiks, ko sauc dažādos vārdos - Apjumības vai Appļāvības, aprakstīts ap 200 Dainās.

*Jumīts ratus kaldināja miglainā rītiņā,
Ar ko miežus vizināt no tīruma sētiņā.
Jumītim klēti taisu deviņiem apcirķiem,
Ka varēja ielīgot ar visām galviņām.
Kas miežam, rutuļam, arodā negulēt,
Rudzīšam, Jumīšam, ledus kārta mugurā.*

Rudenī, kad visa ievāktā raža atrodas zem jumta, svin Apjumības: daudzina Saulīti un Dieva dēlu Jumi, viņa sievu Jumalu ar bērniem — ražības un auglības personifikācijas, kā arī saimniekus un darbiniekus. Rudens saulgriežu svinības ir vairāku dažādu izdarību sakopojums: tās ir gan saulgriežu svinības, kurās galvenā loma ir Saulītei, gan Apjumības, kurās neiztrūkstoša ir Dieva dēla Jumja un viņa ģimenes klātbūtne.

Jumim senlatviešu auglības rituālos ir ierādīta ļoti liela vieta. Svētkos pušķo māju, lai Jumis dotu labu ražu arī citu gadu un aizdzītu ļaunos garus jeb Nelaimi. Pateicībā Jumim ceļ galdā lielu maizes klaipu, kas cepts no triju dienu maluma, kā arī alu un citas rudens veltes.

*Jumītim klaipu cepu triju rītu malumiņu;
Ne deviņi nevarēja Jumja klaipu kustināt.
Griezna grieza rudzišos, paipaliņa kūtiņā;
Griez, Jumīti, maizes klaipu, lai griež skauģis akmentiņu.*

Apjumības noslēdzas ar Jumja ķeršanu. Visa labība ap šo laiku no laukiem jau ir novākta, tāpēc tišām tiek atstāts kāds neliels lauka gabals tuvāk mājām ar vēlāk novācamu labību - auzām vai liniem, lai veiktu rituālu Jumja ķeršanu.

Apjumības saistītas arī ar kāzām vai, pareizāk sakot, VEDĪBĀM — senāk tā bijusi pēdējā diena, kad gaidāmi precinieki.

*Pa pārām mieži, rudzi, pa pārām apeniši,
Pa pārām jauni ļaudis uz rudeni pārrojās.
Kas gribēja labas, tīras auzas, lai sēj Jumam svētu rītu;
Kas grib labu mātes meitu, lai ņem ļaudīm nezinot.
Sasienami rudzu kūli, sasienami miežu kūli;
Sasienami arājiņu ar to miežu plāvējiņu.*

Dainas atbalsta Jumja nozīmi dzīvības saglabāšanā, turpināšanā un vairošanā. Turklāt uzsvērts Jumī ietvertais princips, ka dzīvība sākas no pāra, ko Jumja zīmē izsaka divas vārpas viena stiebra galā. Tomēr Dainās skaidri redzams, ka latviešu izpratnē Jumja tēlā izteiktā auglība ir paša Dieva devums.

Apjumības svin pussvētē un svētē, bet nākamā dienā pēc Apjumībām tiek rīkots Jumja tirgus.

*Linu Jumis Rīgā brauca ar deviņi melni zirgi;
Pretīm nāca Rīgas kungi, siekiem naudu mērodami.
Rudentiņ, bagāts vīrs, daudz tu mums dāvināji:
Pilnas klētis labības, pilnas ķešas sudrabiņa.*

Rudens saulgriežiem seko Dievaines jeb veļu laiks. Pēc Apjumību priecīgām un skaļām svinībām, Jumja tirgus skaļuma un līgavu derībām iestājas klusais veļu laiks, saukts Dievaines, kad sētā aicina mirušo tuvinieku veļus un gatavo tiem svinīgu mielastu. Ļaudis lūdz saviem senčiem palīdzību un aizsardzību arī nākamajā gadā. Tāds ir Visuma likums – ir jāuztur saikne ar pagātņi, lai tagadne būtu gaismas pilna.

*Šai saulē dzīvodams, Viņu sauli daudzinaju;
Šī saulīte ciemoties, Viņa – mūžu nodzīvot.*

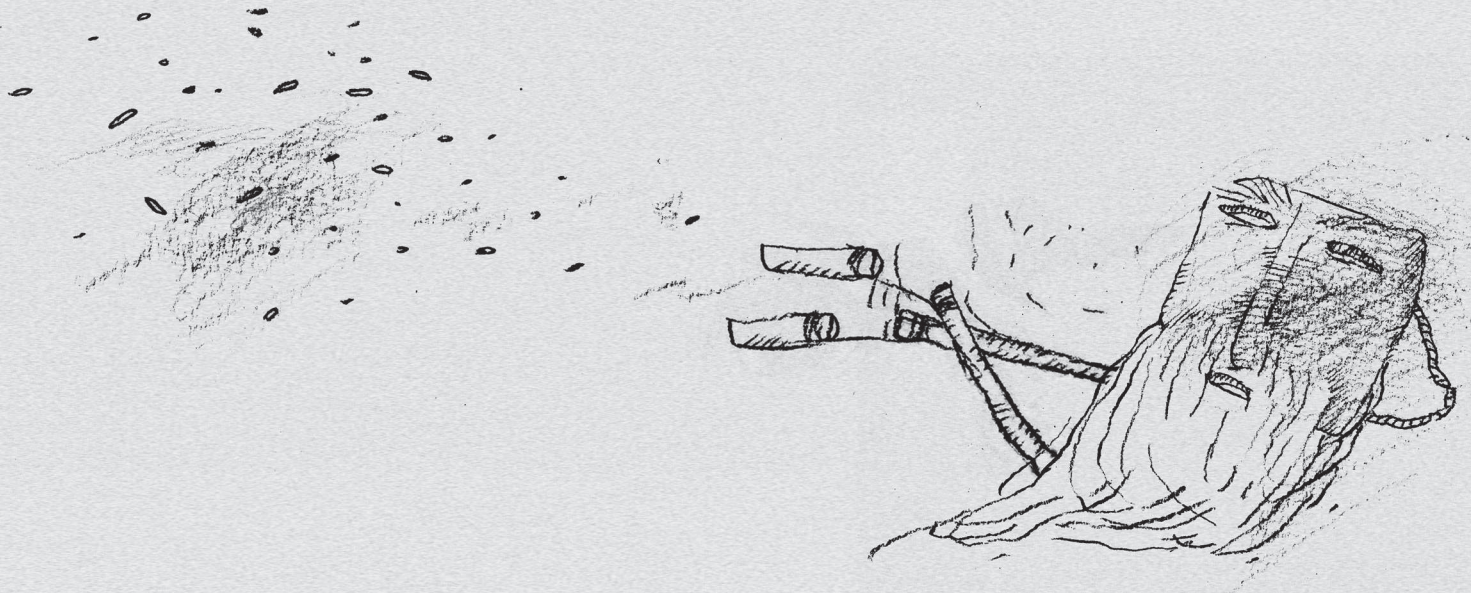
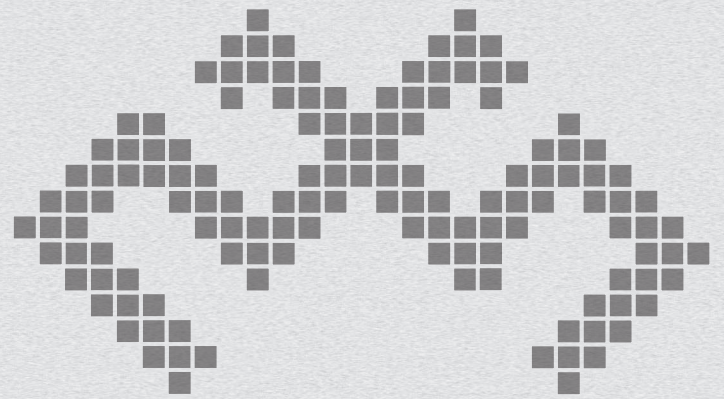
Jumis ir nepelnīti aizmirsts – „izstumts” no kalendāra aploces, tomēr saglabātā tradīcija skaidri norāda, ka tam ir bijusi liela loma senajā pasaulsuzskatā, proti, Tas ievada un noslēdz Rudenājus. Jumis, Jumala un Jumalēni ir jādaudzina visā šajā rudens ražas novākšanas laikā, neaizmirstot daudzinať arī Māru – Zemes Māti.

Zināšanai: Tauta nav svinējusi Miķeļdienu - tas ir pienesums mūsu kultūrā. Miķelis radies no Svētā Mihaila un Latvijā parādījies vien 14. gadsimtā. Arī Dainās Miķelis nav daudz pieminēts.

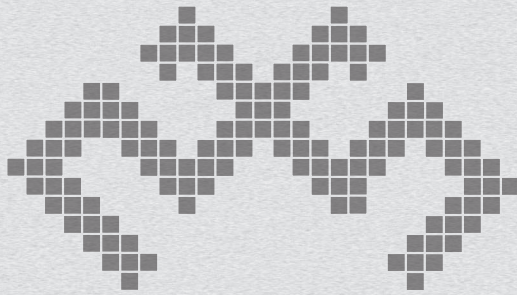

MĀRTEŅDIENAS MĪKALE

MĀRTEŅA ZĪME ir gaismas un pamiršanas dzīvības simbols. Gada tumšajā laikā gaisma un siltums ļaudīm ir ļoti nepieciešams. Šī zīme stilizēti attēlo divus gaiļus – gaismas vēstnešus un ir atvasinājums no tālāk pārveidotas Jumja zīmes; saritinot Jumja zīmes galus, iegūstam Mārteņa zīmi, jo ziemā dzīvības spēks glabājas saknēs.

*Mārtiņš bija labs vīriņš aiz visiem vīriņiem:
Ni ruden, pavasar, pašā maizes laiciņā.*

Mārtenis ir dilstošās Saules cilvēkojums. Latviešu gadskārtā Mārteņi iezīmē rudens beigas un ziemas sākumu. Mārtenis nāk ar troksni un dažādām izdarībām, lai veiksmīgi izietu cauri tumšākajam laikam, līdz Saulīte atkal sāks savu ceļu debesu kalnā.

*Kas dimd, kas rīb ap istabiņu?
Mārtiņa gailīši dancīti veda,
Mārtiņa vakaru gaidīdami.
Atbrauca Mārtiņš, atrībināja,
Pakāra mēteli vārtu stuburā.*

Svinamais laiks – Veļu laika 5. savaites pussvēte un svēte.
Jaunajā laika skaitīšanā – 5. vai 6. novembris.
Simboliski šī diena ir saimnieciskā gada noslēgums un dabas pamirums.

Mārteņos izbeidzas visi rudens darbi – pēdējā pieguļas, ganīšanas, aršanas un kulšanas diena, tātad ir svinamas arī Apkūlibas. Simboliski šī diena ir saimnieciskā gada noslēgums un dabas pamirums.

*Miļš Dieviņis mums vaicāja, kādu dziru mēs dzeram,
Mēs dzeram liniem kāzas, miežu, rudzu apkūliņas.
Apkūlām miežus, rudzus ar ozola bauzītēm;
Nu dzersim miežu alu ar ozola kanniņām.*

Mārtenim pieder zirgi, bites un gaiļi – viņš gādā arī par zirgirm, govīm un uguni. Mārtenis staigā no ciema uz ciemu kā ķekatnieks. Mārteņos staigā noviepušies Mārteņbērni – budēji.

*Skrien, bitīte, istabā Mārteniša vakarā;
Ja tu pate neieskrien, ienes sava saldumiņa.
Mārtiņam vīzes pinu, i aukliņas darināju,
Mārtiņš manas govīs gana šo garo vasariņu.*

*Mārtiņam gaili kāvu deviņiem cekuliem;
Tas baroja, tas sukāja manus bērus kumeliņus.*

Mārtēnim ziedo un To apdāvina, lai Tas rūpētos par bitēm, lopiem zirgu labklājību. Mārtēnim dāvina aditus cimodus un zeķes. Mārtēnos kauj melnu gaili, kas ir pašu ļaužu mielasta galvenā sastāvdaļa. Ziedoņumi tiek arī rijai.

*Uz rijiņu aizejot, gailīts ceļu pārtecēja;
Kad atnācu no rijiņas, gailīts kūp bļodiņā.
Devu, devu Mārtiņam, ko es biju solījusi:
Melnu vistu, kankarainu, ar visiem nadziņiem.
Apsitu rijiņu ar dālderiem,
Rijiņa dālderu pelnītāja.*

Mārtēnim jābūt stipram un drosmīgam, lai tumšākajā gadalaikā – ziemā – dzīvošana ietu ierastās sliedēs, tāpēc tiek daudzināts arī Pērkons.

*Pērkoniņš rūcināja visu garu vasariņu.
Lai rūc mana istabiņa jele šādu vakariņu.
Ko dosim Pērkoņam par vasaras graudumiņu?
Lasti rudzu, lasti miežu, pusbirkava apinišu.*

Šajā laikā darbi prasa spēku un vīrieša roku – īpaši lopu kaušana, ko personificē Miesmetis – lopu kaušanas cilvēkojums. Arī šis tēls ir sastopams Dainās.

*Ko, ļautiņi, Jūs dariet, alus kannas rociņās?
Mēs dzeram cūku bēres, rudzu, miežu apkūliņas.
Miesmeša tēvam tērauda bikses,
Miesmeša māmiņai vara lindraciņi.*

Un atkal mēs redzam, ka svinamais laiks bija prieka un liksmības laiks. Visas izdarības bija vērstas uz to, lai sētā valdītu pārticība.

*Dietu, dietu, saimeniece, Mārtēniša vakarā;
Lai telītes dietu gāja pavasara rītiņā.
Apkūluši kūlējiņi, aparūši arājiņi,
Nedod, Dievs, to redzēt, kad apmala malējiņi.
Mēs savam darbam Apkūlas dzeram,
Kūlēji, sērēji, mīdītāji.*

Mārtēnos iesākās maskošāns un noviepušies Mārtēnbērni dodas no ciemiņa ciemiņā. Pārticība un svētība ļaudīs un sētā nav iedomājama bez ķekatnieku rosības un rituālām darbībām.

*Nedod Dievs tādu dienu, kāda diena Mārtiņam:
No ciemiņa ciemiņā, gaiļa nasta mugurā.
Kas tur dīc, kas tur rīb ap to mūsu istabiņu?
Mārtiņ' gailis danci veda, ap istabu tekādams.*

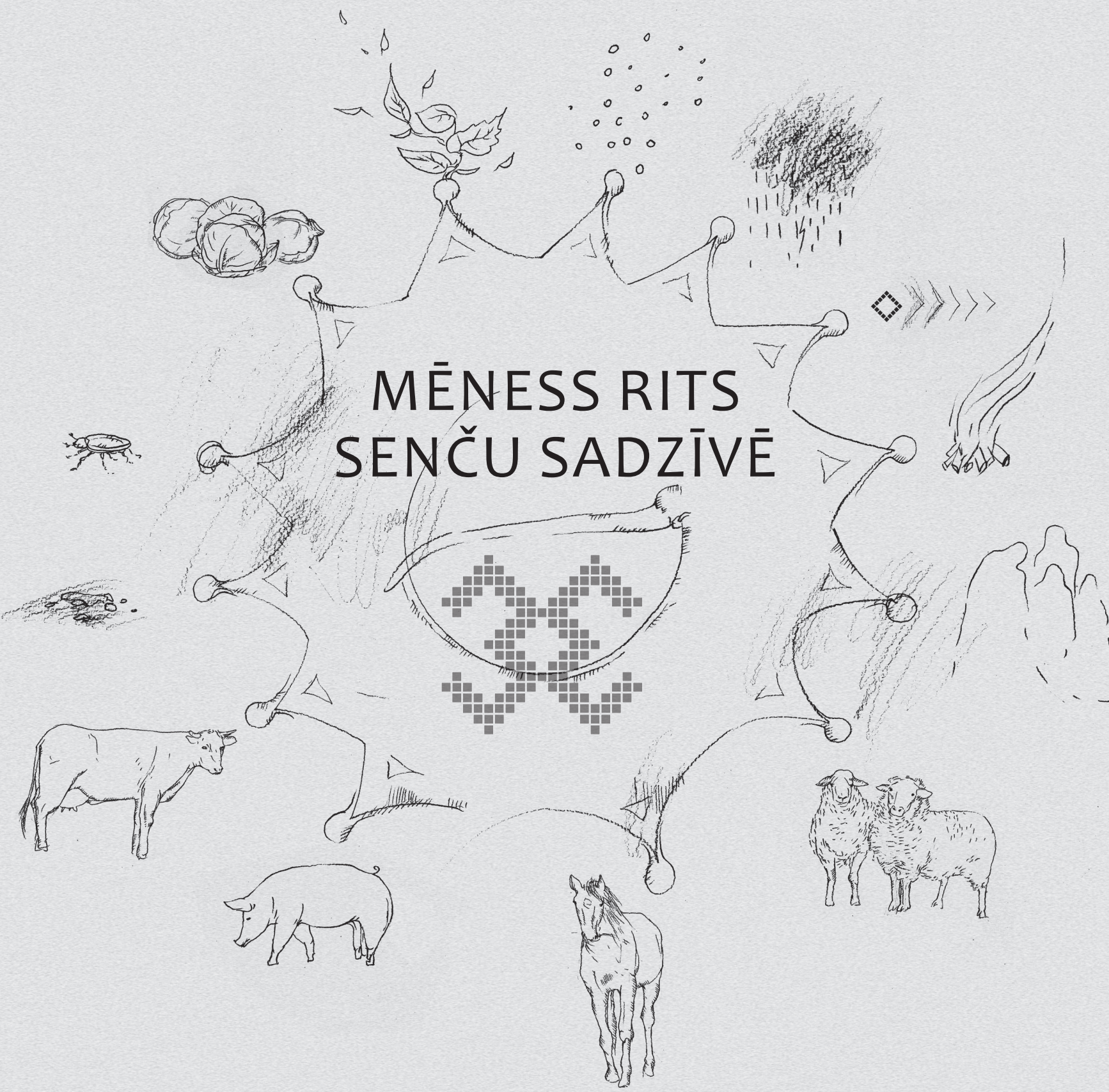
Rudens un ziemas vakaros sākas vakarēšana, kad iet viens pie otra ciemos. Agrāk tad notika vērpšana, aušana, cimdu un zeķu adīšana un citas darbības, turklāt ne tikai darbus darīja, bet arī mācījās un skaistas valodas veda. Ieradās arī dziesmu, pasaku un nostāstu teicējas. Nāca veci un jauni, līdzī ņemot darāmos rokdarbus. Īpaši jaunām meitām bija daudz ko darīt, jo senos laikos tika augstu vērtēts pielocīts pūrs - gan ar mantām, gan arī dziesmām pilns.

*Visi saka, visi saka: Mārtiņdienu, Mārtiņdienu!
Kad varētu Mārtiņdienu aiz ausīm noturēt!*

*Mārtēnis ir liels vīrs, jo tam ir grūtākais darbs jāpaveic - jāved laudis pa gada tumšāko laiku
gaišmas virzienā. Tur vajag gan prātu, gan spēku, gan Dieva padomu, un Mārtēnim ir spēka un
gudrības gana, lai to veiktu.*

MĒNESS RĪTS SENČU SADZĪVĒ

PIELIKUMS

Nepietiek savu apspiedēju pārvarēt ar rupju varu, vajaga viņu pārvarēt garīgi un no viņa dzīves likumiem atsvabināties. Kas ir kūtis vai nespējīgs to darīt, taps atkal apspiedēja vergs arī materiālā ziņā. Te draud jaunām patībām un tautām vislielākās briesmas.

Rainis

Šīs sadaļas mērķis ir saprast, kuras ir tautas iedibinātās svinamās dienas no aizlaikiem, ņemot vērā Mēness ritu, bet kuras ir pienesums tautas kultūrā un no kurām vēlams būtu atbrīvoties. Ierosmi padziļinātai izpētei deva Marģera un Māras Grīnu grāmata LATVIEŠU GADS, GADSKĀRTA UN GODI, kur 40. lpp. lasām: „Visbeidzot jāpiemin kristīgās baznīcas svinamās dienas, kas parādās Gregorija kalendārā, bet neviena no tām neietilpst latviešu gadskārtā. Tās visas bez izņēmuma ir katoļu baznīcas svēto dienas, kas Latvijā ienāk ar kristīgo ticību un jauno kalendāru. Daži šo dienu nosaukumi parādās latviešu „kalendāra dainās”, kas radušās ar 7 dienu nedēļas ieviešanos. JURĢI – 23. aprīlī; ANNAS – 26. jūlijā; LABRENČI – 10. augustā; BĒRTUĻI – 24. augustā; KATRĪNA – 25. novembrī; ANDREJS – 30. novembrī; BARBARA – 4. decembrī. Vēl dažas citas dienas pazīstamas kā katoļu baznīcas svēto dienas, bet dainās tās nemaz nav pieminētas. Arī tām nav nekāda sakara ar latviešu gadskārtu un seno laika skaitīšanas sistēmu: MATĪSI – 24. februārī; BENEDIKTI – 21. martā; MARIJAS PASLUDINĀŠANA – 25. martā; MARIJAS DEBESBRAUKŠANA – 15. augustā; MARIJAS DZIMŠANA – 8. septembrī; GERTRŪDE – 16. novembrī; NIKLĀVI – 6. decembrī; LŪCIJA – 13. decembrī”.

Mūsdienās plašu nozīmi un pielietojumu ir ieguvis Mēness rīts, tāpēc būtiski ir izprast, kāda loma tam ir bijusi tautas sadzīvē, proti, kādi dzīves aspekti vai norises kārtotas, vadoties pēc Mēness rita. Lai to saprastu, talkā ņemti vairāki autori, bet īpaši lielu ieguldījumu devusi Māra Šterna grāmatā SENĀ GADSKĀRTA. Tālāk sekos īss ieskats grāmatas saturā, bet gala slēdziens ir jāizdara katram pašam. Kalendārs ir tautai vitāli svarīgs, tāpēc pēc iespējas jārod atbildes uz visiem neskaidrajiem jautājumiem, no kuriem pats būtiskākais ir: kāds rīts ir liekams latviskas dzīvošanas pamatā – Saules vai Mēness rīts?

Lūk, Māras Šternas secinājumi grāmatas beigās: „Kristiešiem iespējoties baltu teritorijā, tie iznīcināja svētpilsētas, un rezultātā tauta pamazām aizmirsta senās kalendāra zināšanas. Tā vietā viņi ieviesa romiešu saules kalendāru, kuru (. .) bija papildinājuši ar svēto (kristiešu mocekļu) vārdiem. Katra diena visu cauru gadu bija nosaukta kāda kristīgo svētā vārdā(..), līdzīgi kā mūsdienās datumu (no šejienes radušās mūsdienu vārda dienas)(..) Senajam baltiešu kalendāram aizmirstoties, latvieši savus svētkus bija spiesti pārcelt uz jauno romiešu – katoļu kalendāru (. .) Turpretī mainīgie Mēness gada laikgadi tika nofiksēti noteiktos datumos un tie ieguva pilnīgi jaunus, svešus vārdus –Benedikta diena (Kustoņu dienas vietā), Urbāna diena (Lapu dienas vietā), Labreņča diena (Uguns dienas vietā) u.c. Nereti viena laikgada tradīcijas sadalījās pa vairākām jaunā kalendāra dienām, piemēram, Kustoņu diena – Matīsa, Ģertrūdes, Benedikta diena.”

Mūsu senči dzīvoja pēc Saules rita, bet lopus un dārzenus audzēja, ņemot vērā Mēness ritu, proti, balstoties uz savu savdabo domāšanu – pielietojot analogijas principu. Pilnmēnesī svinēja lopu, kāpostu, kustoņu, lapu, uguns, Pērkona u.c. dienas, jo pilns Mēness ir pilna kūts lopu, kāpostiem lielas galviņas, mājās neapdziest pavards u.tml. Mēness ritu izmantoja arī zintēšanā, kas ir labdarišana burvīgā kārtā, un diemžēl arī zavēšanā, kas ir ļaundarība burvīgā kārtā.

Ienākot mūsu kultūrtelpā svešajam pasaulesuzskatam, tika izmainīti svinamo un atzīmējamo dienu nosaukumi un norises, līdz ar to arī to saturiskā jēga. Atzīmējamās dienas tika piesaistītas svēto mocekļu vārdiem, tādējādi enerģija tika novirzīta ienācējiem vēlāmā gultnē, tā jēgpilno dzīvošanu padarot par bezjēdzīgu. Jautājums – kam atdodam savu veiksmi un enerģiju, daudzīnot svešus kultūrvaroņus un arhetipus? – paliek atklāts.

Māra Šterna uzskata, ka latviešiem bijusi piecu dienu nedēļa, bet jāteic, ka tas tomēr neatbilst Saules ritmam. Visa lieliskā pasaule un dabas spēki ir Māras pārziņā, un zīmējumā redzams (skat. tālāk tekstā), ka Mēness rīts veido Māras līkloci un ir saistīts ar materiālo dzīves aspektu. Mārai tika svinēts piektvakars, kas nostiprina iepriekš teikto. Dzīvojot pēc Mēness

rita, cilvēks atsakās no garīgās vertikāles, kas sveša *pasaulsuzskata* rezultātā arī ir noticis, bet šobrīd ir iegūta svarīga informācija, kas apstiprina mūsu senču jēgpilno dzīvošanu, proti, NASA paziņojusi, ka „Saule inducē dīvainu elpošanu Zemes atmosfērā”, ko apstiprina jauni pavadoņu novērojumi, kuri atklājuši iepriekš nezināmu Zemes atmosfēras izplešanās un saraušanās deviņu dienu ciklu. Šī „elpošana” atbilst Saules magnētisko lauku izmaiņām, tai noslēdzot rotāciju reizi katrās 27 dienās (Informācija iegūta 2010. gadā no portāla *delfi.lv* (Pirmavots:<http://www.wired.com/wiredscience/2008/12/earthbreathing/>).

Tātad, varam secināt, ka mūsu senči bija augstas garīgās apziņas ļaudis, un par to liecina arī latviešu tautas kultūras mantojums, kas satura un formas ziņā pārspēj jebko, kas ir cilvēces apcirķņos rodams. Par laimi, vēl viss nav zaudēts, jo tautā ir saglabājusies ne tikai *sociālā atmiņa*, ko katrs iekarotājs ir mēģinājis grozīt pēc savas patikšanas, bet arī *ģenētiskā atmiņa*, ko nav iespējams grozīt, ja vien mums pašiem būs vēlēšanās atbrīvoties no svešajiem valgiem.

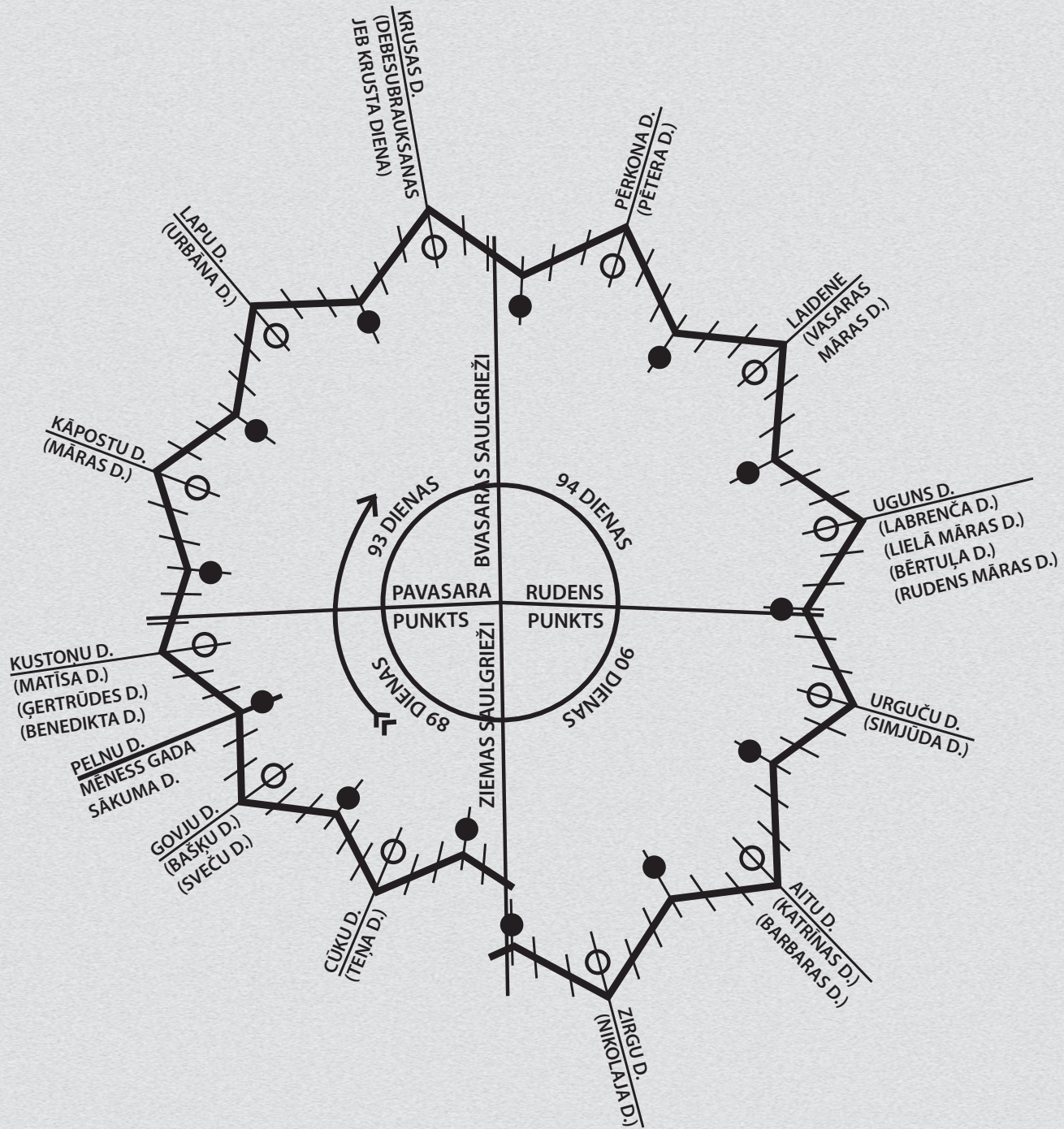
Turpmāk īsumā apskatīsim, kādas ir Mēness ritā atzīmējamās dienas un kā tās laika gaitā mainījušas savu nozīmi. Zīmējumā atspoguļots Mēness ciklu sakārtojums pēc Mēness stāvokļiem 1998. gadā. Teksts un zīmējums balstās Māras Šternas grāmatas SENĀ GADSKĀRTA skaidrojumā.

ZINĀŠANAI:

MITOLOĢIJAS ENCIKLOPĒDIJA (Rīga, 1994) - latviešu senajā laika skaitīšanas sistēmā tiek uzsvērtā Mēness loma, lai gan pētījumi liecina, ka mēness kā laika mēra apzīmējums atšķirībā no Mēness kā debesu spīdekļa apzīmējuma parādās tikai 18. gadsimtā un tikai 12 (!) Dainās no vairākiem simtiem Mēness Dainu. Tikai 12 Dainās runā par mēnesi kā par laika vienību. Vai tas vien jau nenorāda uz to, ka šī laika mērvienība ir ieviesusies jaunākos laikos?

LATVIEŠU KONVERSĀCIJAS VĀRDNĪCĀ (LKV) lasām: Mūsu senči redzēja tikai to, ka ir jauns un vecs Mēness, bet nezināja, kāds mēness ir pēc kalendāra. Latīniskie mēnešu nosaukumi bija sveši arī Rietumeiropā, kāpēc Kārlis Lielais deva tiem vācu vārdus, bet tie lāga neieviesās un 15. gs., parādoties iespiesti kalendāriem, pamazām izzuda. (LKV IX, 1504)

PELNU DIENA

Savā grāmatā M. Šterna uzsver, ka *Pelnu diena* nav atrodamā kosmiskajā Saules mītā, ka tā nav Saules kalendāra svētku diena. Un vēl, ka Pelnu diena ir Mēness kalendāra laikgadi, proti, Meteņos sācies jaunais gada rits (sk.zīm.) Teikts, ka sākot ar 8. gs. tā ir gavēņa sākums, kas savu nosaukumu dabūjusi no pelnu kaisīšanas (grēku nožēlošanas zīmes) pēc baznīcas rituāla, ka tautā *Pelnu dienu* apzīmē arī par nelaimīgu dienu, kad Sodoma un Gomora sadedzinātas ar sēru un uguni pelnos...

Spriežot pēc Dainām, *Pelnu diena* seko *Meteņiem* un ir nozīmīga diena Saules gadskārtā – tā ir saistīta ar senu tautas tradīciju un ir atrodamā kosmiskajā Saules mītā, proti, uzreiz pēc *Meteņiem*, jaunie, kas sāka savu kopdzīvi, izejot no tēva mājām, līdzīgi ņēma pelnus ar oglēm jaunajam pavardam. Bet paraža sākt saimniecisko gadu no Jurģiem ieviesās tikai 19. gadsimtā. Un vēl, Pelnu diena tika jautri svētīta, ko teic arī tautas dziesma:

*Pelnāzs nāk, Pelnāzs nāk, Nu būs joki mūsmājā!
Dod, māmīna, gaļas ņuku, ko iemesti kulītē.
Metens kaktā sukājās, Pelnu dienas gaidīdams,
Kad atnāca Pelnu diena, kules kāra mugurā.*

Zīmējumā redzam, ka *Pelnu diena* ir iezīmēta kā Mēness gada sākums. Ir vesels pulks „zinātāju”, kuri Saules gadskārtas sākumu liek Meteņu laikā, tā Saules ritmu pakļaujot jeb sinhronizējot ar Mēness ritmu. Pieņemot šo, mēs no Saules tautas kļūstam par Mēness jeb nakts ļaudīm. Te vietā būtu bilst, ka 7 dienu nedēļu jāvērš 9 dienu savaitē, tad varēsim apgalvot, ka esam pārvarējuši dihotomiju un esam ceļā uz harmoniju.

Zināšanai: latviešiem ir trīs jauni aizsākumi, proti, ZIEMASSVĒTKI - ievada jauno gadskārtu, METEŅI - metetus jaunajam saimniekošanas gadam, bet ŪSIŅI – ievada jauno saimniekošanas gadu.

KUSTOŅU DIENA

Grāmatā lasām, ka senāk nākamo pilnmēness piektu pēc Pelnu dienas saukuši par Kustoņu dienu vai dažreiz par Kukaiņu dienu, bet, kad senais kalendārs bija zudis, Kustoņu dienas tradīcija pārgāja uz vairākām katoļu svēto dienām: Matīsa dienu – 24. vai 25. februārī; Ķertrūdes dienu – 17. martā; Benedikta dienu – 21. martā.

- **Matīsa diena.** Katoļu kalendārā Matīsa diena ir 24. februārī, bet garajā gadā 25. februārī. Kristiešu tradīcijā Matīss (ebr. matiatjāhu, matitjāh – „Jahves dāvana”, „Dieva cilvēks”, kurš tiek uzskatīts par vienu no 12 Jēzus apustuļiem un Mateja evaņģēlija autoru, ko mūsdienu Bībeles pētnieki gan apšaubā.

Matīsa dienas latviskās tradīcijas folklorā ir maz atspoguļotas, tomēr te labi saskatāmas senās *Kustoņu dienas* iezīmes: tā ir jāsvētī, nedrīkst darīt noteiktus darbus, tai ir sakars ar kukaiņiem un čūskām. Tomēr 24.(25.) februārī Latvijā parasti vēl ir ziema, un kukaiņi vēl nemostas.

- **Ģertrūdes diena** - Katoļu kalendārā Ģertrūdes diena ir 17. martā. Ģertrūdes vārds cēlies no katoļu svētās Ģertrūdes, Niveles klostera abates VII gs., kas Eiropā pazīstama kā ceļotāju aizstāve. **Ģertrūde** – senaugšvācu *ger* „šķēps” + *trūt* „stiprs”, „uzticīgs”. Latvieši svešādo Ģertrūdi pielāgo savai mēlei, un tāpēc ir radušās vairākas nosaukuma variācijas.
- **Benedikta diena.** Katoļi svētajam Benediktam par godu svētī 21. martu, kas pēc jaunā stila iznāk 3. martā, tātad nav pavasara punktā. Katoļu tradīcijā **Benedikts** (lat. *Benedictus* – „svētītais”) dzīvojis ap 480.-543. gadu, dibinājis *Monte Cassino* klosteri Neapoles tuvumā.

Latvieši bieži svešādo Benedikta vārdu pielāgojuši savai mēlei, tādēļ šo dienu vēl sauc par Bindu, Bindes, Binduļa, Bimbuļa dienu, Binduksi, Bindiksi. Tai ir galvenokārt *Kustoņu dienu* tradīcijas.

KĀPOSTU DIENA

Skatoties zīmējumā redzam, ka *Kāpostu diena* ir pilnmēness piekta, nākamā pēc *Kustoņu dienas*.

- **Māras diena** - 25. martā. Ap šo laiku kristieši svin Marijas pasludināšanas dienu, kas latviešiem asociējas ar izsenis pazīstamo Māriņu jeb Māru. Māras dienas tradīciju pamatā ir senā Kāpostu diena - tā šī diena kļuvusi par Kāpostu Māras dienu. Kamēr pārveidoto Māras dienu svētīja pēc vecā, Jūlija kalendāra (tagad 7. aprīlī), senais ticējums bija saprotams, bet, kad ieviesa jauno Gregora kalendāru, tas kļuva dīvains – 25. martā bieži laukus vēl klāj sniegs.

LAPU DIENA

M. Šterna raksta, ka pavasarī bijusi kāda sena, mūsu tēvtēvu laikos nolikta diena, kura iezīmē sējas un stādīšanas laiku. Senākos kalendāros (piemēram, 1907. g. u.c.) *Lapu dienu* atrodam 1. maijā. Katoliciskā tradīcijā maijā ik dienas notiek jaunavai Marijai veltīti dievkalpojumi. Šis ir viens no populārākajiem Marijas kulta veidiem, kas aizsācies Itālijā 18. gs. sākumā. Šie uzskati iesakņojušies arī Latgalē, kur visu maiju dziedājuši pie krucifiksiem.

- **Lapu diena** – 1. maijā. To, ka latviešiem Lapu dienā bijuši kādi pavasara svētki, kuros liela nozīme bijusi kokiem, liecina kāds apraksts no Kurzemes, proti: „*Vecos laikos pirmo maiju svētu turēja vecie ļaudis kā Lapu dienu. Viņi paņēma no ozola lapas, ko bija tēva tēvs dēstījis savā tīrumā zināmā attālumā, varbūt pus versti no mājas, ka neviens netraucētu viņu Dievu lūgšanu vai citu kādu darišanu; jo tad viņi, kad gāja uz ozolu, nerunāja ne ar vienu cilvēku un nestāstīja nevienam, kur ies, un, kad kādreiz satikās sievieti ar sievieti, tur naida neturēja, sagāja kopā, noskūpstījās, ne vārda runādama, no metās ceļos un lūdza klusā valodā, ko kura grib*”.

Īpašu paražu *Lapu dienā* nav saglabājis daudz. Šai dienā bijis spēks dažādām zintnieciskām darbībām, jo latvieši zinājuši receptes veselībai un skaistumam.

Tālāk ir skaidrots, ka Viduslaikos Rietumeiropā nakts no 30. aprīļa uz 1. maiju bija Valpurģu nakts, kurā raganas uz slotām, dakšām, bluķiem u.tml. lidojušas uz savu salidojumu. Tās centušās traucēt labvēlīgu pavasara gaitu un mēģinājušas uzsūtīt cilvēkiem un lopiem dažādas kaites.

- **Urbāna diena** - 25. maijā. Dienas nosaukums cēlies no kristiešu svētā Urbāna, kas bijis Romas pāvests. **Urbāns** (Urbānuss) – no latīņu urbanus „pilsētnieks”. Eiropā svētais Urbāns kļuvis par vīnogu audzētāju un vīndaru aizbildni.

Latvieši svešādajā Urbāna vārdā saklausījuši ko gluži pazīstamu, proti, urbāni, mazi tārpiņi, kas zemi urb. Kad rīta agrumā klēts priekša ir urbānu nobadīta, tad tai dienā mieži jāsēj, lai labi izdotos.

- **Vasarsvētki** ir kristīgās baznīcas Svētā gara izliešanas svētki, ko tā iezīmē piecdesmitajā dienā pēc Lieldienām. Grāmatā teikts, ka „*Vasarsvētki, Bībeles jaunajā derībā latviešu valodas nosaukums jūdu pļaujas svētkiem, kurus nosauc Vecajā derībā par „Nedēļu svētkiem” tāpēc, ka viņi nobeidza septiņas pļaujas nedēļas, kuras iesākās ar pasah jeb Lieldienas svētkiem.*”

Jāteic, ka kristīgās Lieldienas nesvin pēc Saules rita, bet gan pēc tam, kad ortodoksālie ebreji pilnmēnesī ir nosvinējuši *pasah* jeb *lieldienas svētkus*.

Kad pēc Jeruzālemes tempļa izpostīšanas nebija vairs iespējams upurēt pateicības upurus, tad deva pamazām šiem svētkiem citu nozīmi: pēc Apustuļu darbu grāmatas 2. nodaļas - pār 120 mācekļiem tapa izliets Svētais Gars un ar to dibināta kristīgā draudze. 3. gs. sākumā iedibinājās īpaša Vasarsvētku dienas svētišana. No tā laika sākot, mēdz šo piecdesmito dienu visās kristīgās draudzes daļās svētīt kā *Svētā Gara izliešanas svētkus*. Blakus Ziemassvētkiem un Lieldienas svētkiem Vasarsvētki ir trešie lielie kristīgie svētki, un tajos mēdz pušķot namus zaļumiem.

KRUSAS DIENA

Nākamā pilnmēness piekta pēc *Lapu dienas* bijusi *Krusas diena*. Ziņas par šo dienu esot neskaidras un pretrunīgas, jo par *Krusas dienu* nosaukta *Debesbraukšanas diena* jeb *Krusta diena*.

Tai pat laikā tautas tradīcijas šo dienu saista ar krusu. Debesbraukšanas dienu veci cilvēki sauca par krusas dienu un tai dienā neļāva ap arkliem un ecēšām darboties, jo tad krusa nokapājot tīrumus.

- **Debesbraukšanas jeb Krusta diena.** Kristietības tradīcijā tā ir Jēzus Kristus debesīs atgriešanās diena (debesbraukšanas) pēc viņa zemes dzīves beigām. Tā notikusi četrdesmit dienas pēc augšāmcelšanās, tātad sestās nedēļas ceturtdienā pēc Lieldienām. Tad arī svin Debesbraukšanas dienu.

Ieviešoties kristiešu kalendāram, Debesbraukšanas dienā iekļuva tradīcijas ne tikai no Krusta dienas, bet arī no Kustoņu, Kāpostu, Pērkona un Jāņa dienas.

- **Vītus diena** 15. jūnijā. Diena savu nosaukumu ieguvusi no kristiešu svētā Vītus. Vītus – sal. latīņu invītus „tāds, kas negrib”; vītus „gribošs”.

Latvietis kristiešu sv. Vītus vārdā saklausīja sev ko pazīstamu, ka Vītus dienā jāplūc vītas zāles tējai.

PĒRKONA DIENA

Māra Šterna skaidro, ka tautas ticējumos *Pētera diena* nosaukta par *Pērkona dienu* (arī *Zibens dienu*), kas varētu būt nākamā pilnmēness piekta pēc *Krusas dienas*.

- **Pētera diena** – 29. jūnijā. Kristiešu tradīcijā tā ir apustuļa Pētera un Pāvila nāves piemiņas diena.

Pētera vārds minēts arī Dainās, bet šim Pēterim nav sakara ar seno *Pērkona dienu*. *Pētera diena* seko drīz pēc Jāņiem – šīnī dienā vēl turpina līgot.

LAIĐENE

Laidene ir Marijas piemeklēšanas jeb Vasaras Māras diena 2. jūlijā. Laidene pēc senā Mēness kalendāra, pamatojoties uz Māras Šternas pētījumiem, ir nākamajā pilnmēnesī pēc Pērkona dienas.

- Marijas piemeklēšanas jeb vasaras Māras diena - 2. jūlijā. Kristiešiem šī ir viena no Marijas kulta svētku dienām. Tās svētīšanu ievēdis pāvests Urbāns IV 1389. gadā par piemiņu tam, ka Marija apmeklējusi Elizabeti, bet tā svētīta jau agrāk franciskāņu ordenī. Saskaņā ar Jauno derību Elizabete un Zakārija bijuši Jāņa Kristītāja vecāki. Pie Elizabetes trīs mēnešus dzīvojusi Marija, kad gaidījusi piedzimstam savu dēlu Jēzu Kristu.

Jāteic, ka latviskajā dzīvesziņā *Laidene* seko pēc *Pēteriem*, bet nav norādīts, kad tieši tā atzīmēta. Laidenes dienas cilvēkojums ir Laidene, kuras darbība un īpašības atbilst Laimes un arī Māras darbībām kā laidējām. Senajā gadskārtā šis datums iekrīt pirmajā svētdienā pēc Jāņiem.

*Laidi, laidī, Laidenīte, laidī miežus, laidī rudzus,
Laidī miežus, laidī rudzus, atlaid manu arājiņu.*

Latviešu gadskārtā Laidenei ir divējāda nozīme, proti, Laimei veltīta svinamā diena un jauniešu lūkošanās un precību diena, kad Laime sevišķi rūpējas par meitu laišanu tautās.

*Ar Dieviņu, tēvs, māmiņa, labu nakti, bālenīti!
Man jāiet tautiņās par Laimiņas laidumiņu.*

- **Septiņu gulētāju diena** – 27. jūnijā un **Septiņu brāļu diena** – 10. jūlijā. Septiņi gulētāji ir septiņi brāļi, svētie - kristīgi jaunekļi, kas, pēc 5. gs. radušās leģendas, Efesā, valdnieka Decija (249. – 251.g.) kristiešu vajāšanas laikā paslēpušies kādā alā, tur iemūrēti, bet ķeizara Teodozija II (408.-450.g.) valdīšanas laikā, t.i., pēc apmēram 200 gadiem, uz laiku atmodušies, lai apliecinātu ar savu likteni un vārdiem mirušo augšāmcelšanos. Senāk latviešiem šādas dienas nav bijis.

- **Annas diena** - 26. jūlijā. *Annas diena* seko tūlīt pēc *Jēkabiem* 25. jūlijā. Kristieši šajā dienā piemin Dievmātes Marijas māti Annu. **Anna** – no ebr. *Chanah* "žēlastība", „žēlsirdība" vai ebr. *hēn* "pievilcība".

Latviešu tradīcijās tai nav savu īpašu ieražu, tā galvenokārt tikai atkārtō Jēkaba dienas tradīcijas.

UGUNS DIENA

Grāmatā lasām, ka *Uguns diena* ir pilnmēness piekta, nākamā pēc *Laidenes*. Vēlāk *Uguns dienas* tradīcijas, kad sākusies vakarēšana skalu gaismā, pārgāja uz *Labrenča dienu*.

- **Labrenča diena**. Līdz 10. augustam kristieši atzīmē *Labrenča dienu*, kas nosaukta pēc svētā Laurentija, kurš šinī dienā 258. gadā sadedzināts uz sārta Romas imperatora Valeriāna valdīšanas laikā. **Laurentijs** – no latīņu *Laurentius* „vīrs no Laurentas pilsētas Romas tuvumā", vēlāk arī „lauru vainagots".

Latvieši šo pastāstu saprata tā, ka „*Lārancs esot cepts uz oglēm, tādēļ Lārancī nedrīkstot uguni kurināt.*"

- **Bērtuļa diena**. 24. augustā kristieši piemin Bartolomeju, kas ir viens no divpadsmit apustuļiem – Jēzus mācekļiem. **Bartolomejs** – no aramiešu bar – *Tolmaj* „Ptolomeja dēls". Nedaudzie ticējumi par šo dienu atbilst *Uguns dienas* tradīcijām.

URGUČU DIENA

Māra Šterna raksta, ka viena pilnmēness piekta iekrita Veļu laikā. Veļi dažādos novados esot saukti atšķirīgos vārdos, proti, *Urguču diena*, *Veļu vakars*, *lļģu nakts*, *Dievaines*.

- **Simjūda diena** - 28. oktobrī. Kristīgajā baznīcā 28. oktobris veltīts apustuļiem Simonam un Jūdām. Kalendāros šo dienu rakstīja saīsināti (Sim., Jūd.), no kā cēlies Simjūda vai Simjauta diena. **Simons** – no ebr. personvārda *Šim`ōn: šama* „klausīties", „sadzirdēt". **Jūda** – ebr. *jehūdā* - „viņš slavē Dievu".

Latvieši Simjūda dienai piedēvēja senās *Dievaiņu* tradīcijas. Mirušo garu mielošana pie senajām tautām visā Eiropā bija tik izplatīta, ka kristieši bija spiesti piekāpties un iedibināt *Visu dvēseļu dienu* 2. novembrī.

AITU DIENA

Rudenī, kad veļi izvadīti, nākamā pilnmēness piekta bija veltīta aitām. Ap šo laiku (25. novembrī) katoļi piemin mocekli Katrīnu no Aleksandrijas, kas dzīvojusi 4. gs. sākumā. Drīz pēc Katrīnām katoļi godā Nikomēdijas mocekli, svēto Barbaru (4. decembrī), kas skaistuma dēļ paslēpta kādā tornī. Ar laiku senās latviešu *Aitu dienas* tradīcijas pārgāja uz *Katrīnas* un *Barbaras dienām*, proti, *Bārbales* jeb *Aitu dienu* svētīja (tāpat) kā *Govju dienu*.

- **Katrīnas diena** – 25. novembrī. Līdz Katrīnas vārdam, kas ierakstīts kalendārā, sastopami tā pārveidojumi – *Trīnes diena*, *Katrīņa*. **Katrīna** – no grieķu *katharios* „tīrs". Katrīnās, kā jau *Aitu dienā*, cērp aitas.

Latviešu tautas tradīciju un kristīgās baznīcas uzskatu sajaukumā radušies pavisam dīvaini ticējumi, ka *Katrīnas* ir kustoņu svētki, jo tad viņi, cilvēkiem nezinot, naktī pulksten divpadsmitos ejot baznīcā. Ja nocērpot aitas priekš *Katrīnām*, tad viņas kaunoties kailas iet baznīcā.

- **Barbaras diena** - 4. decembrī. Blakus kalendārā ierakstītajam Barbaras vārdam sastopam vēl tā pārveidojumus: *Bārbanas, Bārbalas, Bārbales, Bārbas diena, Bārbaņu diena, Bārbanu vakars*. **Barbara** - no grieķu *barbara* „svešzemniece”.

Šīs dienas tradīcijas atbilst senajai *Aitu dienai*. Barbaras dienā iet ķekatās. Lai gan vēlākos laikos Katrīna, Barbara vai Anna uzņēmusies rūpes par aitām, tomēr senākā aitu aizgādne ir pati Māra.

*Kas tur spīd, kas tur viz mana staļļa dibenā?
Svētā Māra aitas cirpa pazeltītām dzirkliņēm.*

- **Andreja diena** - 30. novembrī. Kristieši šo dienu svin par godu apustulim Andrejam, Pētera brālim, Kapernaumas zvejniekam. **Andrejs** - no grieķu *andrios* „vīrišķīgs, drosmīgs”.

Andreja dienas latviskās tradīcijas visbiežāk atbilst netālo Ziemassvētku paražām. Senāk tādas patstāvīgas *Andreja dienas* nav bijis. Jūrnieka kalendārā 1909. gada 48. nr. lasām: „*Par Andreja dienu, kura krīt uz 30. novembri, latviešu tautā senāk neko nedzirdēja minam, un arī tagad pie lauciniekiem tā liekas būt pavisam sveša.*”

ZIRGU DIENA

Kā izpētījusi M. Šterna, tad nākamo pilnmēness piektu pēc *Aitu dienas* latvieši veltījuši zirgu labklājībai un nosaukuši to par *Zirgu dienu*.

- **Nikolaja diena** - 6 decembrī. Pareizticīgie un katoļi šajā laikā svin dienu par godu svētajam Nikolajam, kura tēls laika gaitā ir saplūdis no diviem bīskapiem Nikolajiem, kuri dzīvojuši dažādās vietās un dažādos laikos, kā arī no antīkā Pestītāja. Šis tēls sāka izveidoties grieķu tradīcijā 6. gs. un beigās sasniedza tādu nozīmi, ka pacēlās pāri visiem svētajiem un nostājās dievmātes Marijas tuvumā. No 9. gs. Nikolajs sāka iegūt popularitāti arī Rietumos. Tā kā *Nikolaja diena* pēc Jūlija kalendāra (vecā stila) ir tuvu Ziemassvētkiem, tad sv. Nikolajs pārtop par Santaklausu jeb Ziemassvētku vecīti. **Nikolajs** – no grieķu *nikē* „uzvara” + *laos* „tauta”

Kristiešu kalendāra ietekmē latviešu seno Zirgu dienu sākuši svinēt Nikolaja dienā.

- **Lūcijas diena** – 13. decembrī. Kristieši šo dienu svin par godu svētajai Lūcijai, Sirakūzu moceklei, kas ap 300. gadu sodīta ar nāvi. **Lūcija** – no latīņu *lux* „gaisma”.

Šajā dienā ieliktas senās *Govju dienas* tradīcijas, kas, šķiet, bijusi pāris mēnešus vēlāk, t.i., vairāk uz pavasara pusi.

- **Jaungada diena** - 1. janvārī. Eiropieši Jauno gadu pārņēmuši no Romas, kur gada skaitīšanu no 1. janvāra ieviesa 153. g. p. m. ē. Šī diena nesakrīt ar saulgriežiem, un par lielākiem svētkiem to uzskata tikai sākot no m. ē. 4. gs. Gada sākuma svētki 4. gs. tika svinēti piecas dienas, kam pievienojas kristīgie Triju kungu svētki (Zvaigznes diena) 6. janvārī. Šajā

laikā arī par Kristus dzimšanas dienu tika pieņemts 25. decembris (seno romiešu saulgriežu diena), un viss svētku laiks kopā bija no Ziemassvētkiem līdz Zvaigznes dienai.

Senie latvieši nepazina 1. janvāri kā Jauno gadu. Tas ienācis Latvijā ar baznīcas kalendāru. Tā tas ir arī vēlākajās latviešu tradīcijās Latgalē. Vairums pierakstīto Jaungada ticējumu un paražu ir pārmantotas no Ziemassvētkiem.

- **Triju kungu jeb Zvaigznes diena** – 6. janvārī. *Zvaigznes* jeb *Zvaigžņu diena* ir tā pati *Triju kungu diena*. Kristieši 6. janvārī piemin trīs Austrumu gudros, kas, brīnumainas zvaigznes vadīti, pēc Jēzus dzimšanas ieradušies sveikt jaunpiezimušo Jūdu ķēniņu.

Zvaigznes dienas tradīcijas galvenokārt pārņemtas no tuvējiem Ziemassvētkiem, lai gan jaušams arī kristīgās mitoloģijas iespaids. Senāk latviešiem tādas dienas nav bijis.

CŪKU JEB CŪKU TENĪSA DIENA

Skatoties zīmējumā, redzam, ka nākamajā pilnmēnesī piektu pēc *Zirgu dienas*, kura iekrīt pēc Ziemassvētkiem, senāk latvieši saukuši par *Cūku dienu*, *Cūkaušu dienu* jeb *Cūku Tenīša dienu*. Vēlāk šo dienu sākuši svētīt 17. janvārī, kad kalendārā ierakstīts Tenis.

- **Teņa diena** – 17. janvārī. Uzskata, ka *Teņa dienas* nosaukums cēlies no katoļu svētā Antonija, kurš dzīvojis ap 250. – 356. gadu un bijis pirmais kristīgo mūku dzīves sācējs. **Antonijs** – no latīņu *Antonius*, varbūt no latīņu *antius* „priekšā stāvošais, priekšnieks”.

Vairākās *Tenīsa dienas* tradīcijās atpazīstamas *Meteņu* paražas. Latgalē šī diena vairs netiek ievērota, bet sv. Antonijam svin 13. jūniju.

GOVJU DIENA

Virzoties tālāk, pienākam pie divpadsmitā pilnmēneša piektas, *Govju dienas*, kura veltīta govju labklājībai.

- **Bašķu diena**. Kristieši 20. janvārī piemin sv. Sebastiānu, kas, saskaņā ar leģendu, bijis Romas ķeizara miesassargu virsnieks un sodīts ar nāvi. Rakstos sv. Sebastiāns minēts kopš 4. gs. **Sebastiāns** – no grieķu *sebastos* „godājams, svēts”. Savukārt 2. februārī katoļi svin *Marijas šķīstīšanās dienu*, kas ir Marijas kulta sastāvdaļa. *Marijas šķīstīšanās diena* ieviesta ne agrāk kā 5. gs. Tā dabūjusi savu blakus nosaukumu – *Sveču diena* – no sveču iesvētīšanas rituāla.

Senajam latviešu kalendāram aizmirstoties, *Govju dienas* tradīcijas pārnāk gan uz sv. *Sebastiāna (Bašķu) dienu* 20. janvārī, gan uz *Marijas šķīstīšanās* jeb *Sveču dienu* 2. februārī. Svešādo Sebastiāna vārdu latvieši pārveidojuši dažādi un sauc šo dienu par Bašķu, Bošķu dienu, Bastijāni; minētas vēl arī Vābiāns, Zebastiāns, Vadža – Bastijāna diena (19. janvārī).

- **Sveču diena jeb Marijas šķīstīšanās** – 2. februārī. Visbiežāk lietojamais nosaukums ir *Sveču diena*, bet to sauc vēl par *Svecaini*, *Grabenīcu*, *Grabnicu* vai *Gromnicu* (poļu *gromnica* – svece), kā arī *ziemas Marijas dienu* jeb *Marijas šķīstīšanās dienu*. *Sveču dienā* visbiežāk ievēro senās *Govju dienas* tradīcijas.
- **Agates diena** – 5. februārī kalendārā lasām: Agate, senāk – Agata. **Agata** – no grieķu *Agadhe* – „labā”.

Šo dienu latvieši biežāk atzīmējuši tajos novados, kuros ietekmīgāka katoļu baznīca, t.i., Latgalē, dažreiz arī Kurzemē. Aizvēsturiskajos laikos latviešiem tādas dienas nav bijis.

Un tā esam izgājuši cauri visam Mēness laikgadam. Tie ļaudis, kas vēlēties izprast šī darba galveno domu, to arī sapratīs, bet tie, kuros pārāk dziļi iespiedies citu tautu *pasaulsuzskats*, apgalvos, ka arī Simjūdu, Benedikta, Katrīnas u.c. dienas ir latviešu tautas kultūras mantojums. Tiem tad arī jāatgādina, ka tautas ģenētiskā atmiņa ir dzīvāka par dzīvu, jo visā pilnībā ir saglabāta un atjaunota Saules gadskārta jeb Saules kalendārs, kas ir unikālas kultūras nospiedums tautā. Esam arī saglabājuši izpratni par Mēness rita lomu senču sadzīvē. Mūsu pienākums ir attīrīt savu kultūras, tātad arī savas dvēseles un garīgo telpu no svešām vibrācijām un arhetipiem, kas izmainījuši tautas apziņu un atņēmuši tai vitālo dzīvības spēku, proti, jēgpilno dzīvošanu Šaisaulē. Garīgā vardarbība, kas veikta ilgstošā vēsturiskā laikā, ir jāaplūko kā *dzeguzes sindroms*, jo, lai svešie ienācēji savus bērnus varētu izauklēt mūsu ligzdā (kultūrtelpā), tika ieviests mūsu kultūrai svešs ritms, sveši arhetipi, sveši svēto un svēto mocekļu vārdi, tā enerģiju novirzot SEV vajadzīgā gultnē. Un te vietā ir Māras Šternas teiktais darba izskaņš: „*Dainas, teikas, pasakas, mīklas un dažādie ticējumi un paražas glabā seno pasaules uztveri, kas nereti ir gluži racionāla un praktiska. Latviešu folklorā ļauj ne tikai ielūkoties tautas pagātnē, bet arī atšifrēt senās zināšanas, to skaitā seno kalendāro sistēmu*”.

VĒRES

Autoru kolektīvs. LATVIEŠU TAUTAS DZĪVESZIŅA: GADSKĀRTAS.
Rīga: Zvaigzne, 1993.

Brastiņu Ernests. LATVJU GADSKĀRTAS DZIESMAS.
Rīga: Latvju Dievturu draudzes izdevums, 1929.

Brastiņu Ernests. LATVJU DIEVADZIESMAS.
Rīga Latvju Dievturu Sadraudze, 1980.

Grīns, Margēris un Māra Grīna. LATVIEŠU GADS, GADSKĀRTA UN GODI.
Rīga: Everests, 1992.

Latviešu konversācijas vārdnīca.
Rīga: A. Gulbja apgāds, 1927.-1940.

Mitoloģijas enciklopēdija.
Rīga: Latvijas enciklopēdijs, 1994.

Straubergs, Kārlis. LATVIEŠU TAUTAS PARAŽAS.
Neatkarīgā teātra KABATA grām. apg., 1991.

Saprovskā, Irēna. SAPRATNE.
Madona: Madonas poligrāfs, 2006.

Šterna, Māra. SENĀ GADSKĀRTA.
Rīga: Zinātne, 1998.

Tobe, Aina un Gvido. SAULES GADS.
Rīga: Jumis, 1998.

LATVIEŠU FOLKLORAS KRĀTUVES MATERIĀLI.